

Brexit: Verkenning van de gevolgen voor de Nederlandse agrosector

Siemen van Berkum en Ida Terluin

Brexit: Verkenning van de gevolgen voor de Nederlandse agrosector

Siemen van Berkum en Ida Terluin

Dit onderzoek is uitgevoerd door LEI Wageningen UR in opdracht van en gefinancierd door het ministerie van Economische Zaken, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoeksthema 'Agro-economie, markt en handel' (projectnummer BO-20-019-031)

LEI Wageningen UR
Wageningen, februari 2016

REPORT
LEI 2016-011
ISBN 978-90-8615-733-4

Dit onderzoek verkent de mogelijke gevolgen van een Brexit voor Nederlandse agroketens. Aangenomen wordt dat het Verenigd Koninkrijk na een Brexit geen of lage importtarieven voor landbouwproducten zal instellen. Of dat gevolgen heeft voor de Nederlandse export naar het VK is op voorhand moeilijk aan te geven. Wel kan worden gesteld dat de Nederlandse agrosector, mede door de nabijheid tot de Britse markt en de efficiënte logistieke organisatie, zeker voor verse producten (zoals snijbloemen, groente, fruit, zuivel en vlees) een goede uitgangspositie heeft om ook na een Brexit zijn huidige marktposities te behouden.

This study explores the possible consequences of a Brexit for Dutch agrifood chains. The UK is assumed to apply zero or low import tariffs for agricultural products. Whether that impacts Dutch exports, depends on the sector's competitiveness. The Dutch agrifood sector, though, benefits from the UK's vicinity and the sector's efficient organisation of logistics, in particular for fresh products (such as cut flowers, vegetable, fruit, dairy and meat), which provide the sector a strong point of departure to maintain current positions at the British market after a Brexit.

Trefwoorden: Brexit, VK, agrarische export

Dit rapport is gratis te downloaden op <http://dx.doi.org/10.18174/369814> of op www.wageningenUR.nl/lei (onder LEI publicaties).

© 2016 LEI Wageningen UR

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E informatie.lei@wur.nl, www.wageningenUR.nl/lei. LEI is onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre).

LEI hanteert voor haar rapporten een Creative Commons Naamsvermelding 3.0 Nederland licentie.

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2016

De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Het LEI aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

LEI 2016-011 | Projectcode 2282500118

Foto omslag: Bert Spiertz/Hollandse Hoogte

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	S.1 Conclusie	6
	S.2 Overige uitkomsten	7
	S.3 Methode	7
	Summary	8
	S.1 Conclusion	8
	S.2 Complementary findings	9
	S.3 Methodology	9
1	Inleiding	10
	1.1 Doel van deze studie	10
	1.2 Opbouw van het rapport	11
2	Onderzoeksaanpak	12
	2.1 Inleiding	12
	2.2 Dataverzameling	12
	2.3 Beoordeling van agrarische handel en BDI bij verschillende handelsrelaties tussen het VK en de EU	12
3	Huidige handels- en investeringsrelaties van de Nederlandse agrosector met het VK	16
	3.1 Inleiding	16
	3.2 Handel in landbouwproducten tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk	16
	3.3 Buitenlandse investeringsrelaties met het Verenigd Koninkrijk op agrogebied	18
4	Verkenning van de gevolgen voor de Nederlandse agrosector	21
	4.1 Inleiding	21
	4.2 Handelsbeleid	21
	4.3 EU-budget	24
	4.4 Handel	25
	4.5 Buitenlandse directe investeringen	27
	4.6 Schotland	28
	4.7 Gevolgen voor de visserijsector	29
5	Conclusies	30
	Literatuur en websites	33
	Bijlage 1 Nederlandse export naar en Nederlandse import uit het VK van agrarische producten, 2014	35

Woord vooraf

De regering van het Verenigd Koninkrijk (VK) heeft de Britten voor eind 2017 een referendum beloofd over het lidmaatschap van de Europese Unie (EU). Het VK is een belangrijke handels- en investeringspartner van Nederland. Als het VK besluit de EU te verlaten (Brexit), heeft dat vermoedelijk aanzienlijke gevolgen voor bilaterale economische relaties. Een Brexit is naar verwachting een langdurig proces, waarin het VK en de EU hun nieuwe relatie moeten definiëren. Zo'n proces is omgeven door veel onzekerheden.

Dit onderzoek biedt een verkenning van de mogelijke gevolgen van een Brexit voor Nederlandse agroketens, teneinde de beleidsdiscussie op dit onderwerp met objectieve kennis te ondersteunen en daarnaast Nederlandse agrobedrijven die een handelsrelatie (exporterend dan wel importerend) dan wel investeringsrelatie hebben met het VK te informeren over kansen en risico's als gevolg van een Brexit.

Het VK zal na een Brexit - naar verwachting - voor de import van landbouwproducten geen of beperkte handelstarieven instellen. Er kan niet worden aangegeven of de omvang van de agrarische export uit Nederland naar GB na een Brexit groter wordt, gelijk blijft of kleiner wordt. Wel kan worden gesteld dat de Nederlandse agrosector, mede door de nabijheid tot de Britse markt en de efficiënte logistieke organisatie, zeker voor verse producten (zoals snijbloemen, groente, fruit, zuivel en vlees) een goede uitgangspositie heeft om ook na een Brexit haar marktposities te kunnen behouden.

De studie is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van EZ, Directoraat Generaal Agro en Natuur, Directie ELVV. De auteurs bedanken Jan Klink, beleidsmedewerker bij de Directie ELVV, en Henk de Jong en Bas Harbers, respectievelijk Landbouwrapraad en assistent Landbouwrapraad op de Nederlandse ambassade in Londen, voor de waardevolle opmerkingen op het conceptrapport.

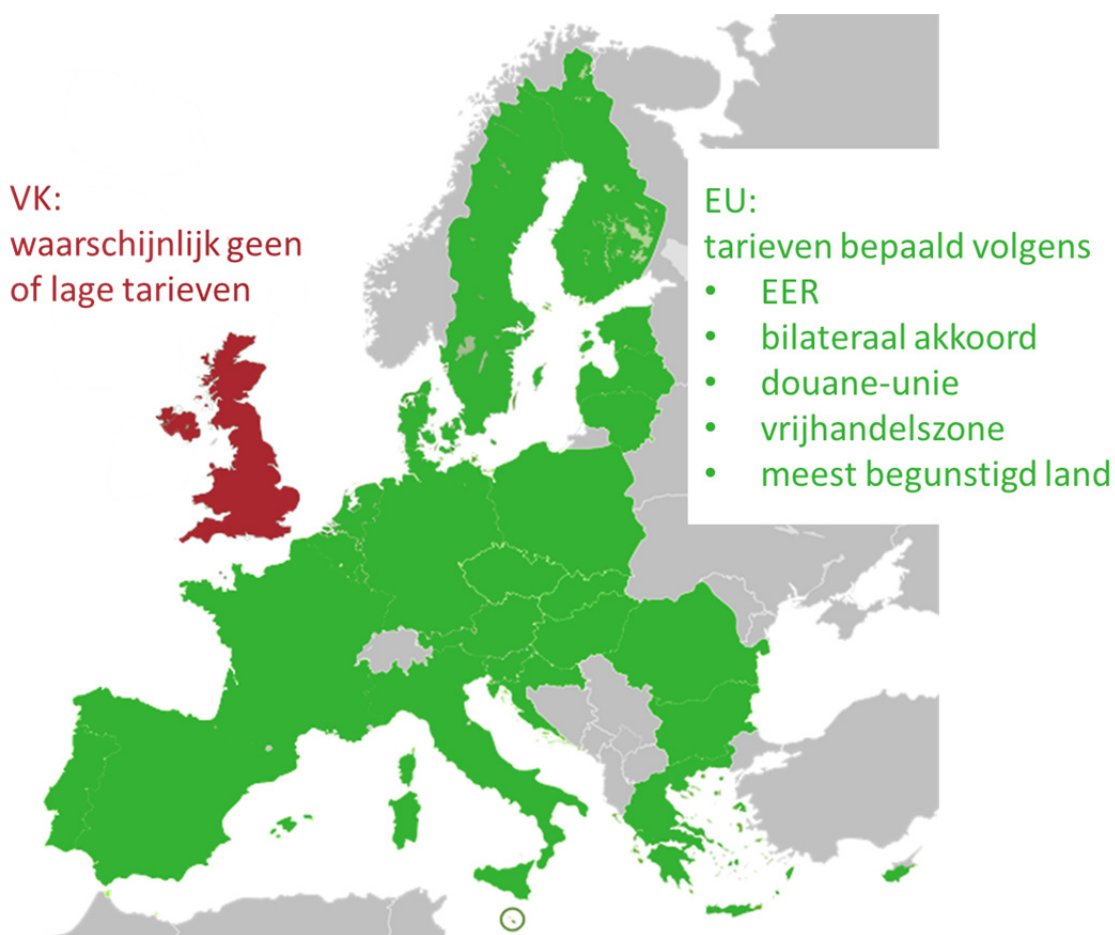

Prof. dr. ir. Jack (JGAJ) van der Vorst
Algemeen Directeur SSG Wageningen UR

Samenvatting

S.1 Conclusie

Gelet op de traditie van vrije handel in het Verenigd Koninkrijk, ligt het voor de hand om te verwachten dat het Verenigd Koninkrijk (VK) na een Brexit voor de import van landbouwproducten geen of weinig handelstarieven in zal stellen. Het is dan voor het VK aantrekkelijk om te importeren uit het land dat een bepaald product tegen de laagste prijs aanbiedt. Of dat land Nederland of een ander land is, valt op voorhand niet te zeggen: dat hangt per product van de kostenstructuur per land af en kan bovendien variëren op verschillende momenten in het jaar. Hierdoor kan niet worden aangegeven of de omvang van de agrarische export uit Nederland naar het VK na een Brexit groter wordt, gelijk blijft of kleiner wordt. Wel kan worden gesteld dat de Nederlandse agrosector, mede door de nabijheid tot de Britse markt en de efficiënte logistieke organisatie zeker voor verse producten (zoals snijbloemen, groente, fruit, zuivel en vlees) een goede uitgangspositie heeft om ook na een Brexit marktposities te kunnen behouden.

Figuur S.1 Opties voor EU-importtarieven in handel met VK, en van importtarieven van VK met derde landen (buiten EU), na een Brexit

---

S.2 Overige uitkomsten

Niet mogelijk om de verandering in de voorraad Nederlandse BDI in het VK na een Brexit aan te geven

De Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie is een grote investeerder in het VK, blijkt uit cijfers van De Nederlandsche Bank. Deze gegevens slaan echter op de waarde van bezittingen (voorraadgrootheden); mutaties in die voorraad hangen samen met nieuwe investeringen, desinvesteringen, ingehouden winsten of geleden verliezen op bestaande investeringen, herwaarderings (afschrijvingen) en wisselkoersverschillen. Bovendien wordt de omvang van buitenlandse directe investeringen (BDI) ook bepaald door onder meer belastingvoordelen, de concentratie van financiële expertise in London City en een goed functionerende kapitaalmarkt. Het is onzeker hoe deze factoren door een Brexit worden beïnvloed. Daardoor is het niet mogelijk een beoordeling te geven van de mutatie in de voorraad Nederlandse agro-gerelateerde BDI in het VK na een Brexit.

Omvang Britse export van landbouwproducten en BDI naar Nederland blijft vermoedelijk gelijk in het geval van een bilateraal akkoord of vrijhandelszone

Als EU-lid heeft het VK nu toegang tot de interne markt, waar vrij verkeer is van goederen, diensten, kapitaal en personen. Als het VK en de EU na een Brexit een bilateraal akkoord volgens Zwitserse leest zou sluiten of een vrijhandelszone overeenkomen met vrij verkeer van agrarische producten en kapitaal, dan zou de omvang van de uitvoer van agrarische producten en BDI van het VK naar de EU en Nederland gelijk kunnen blijven. Wordt de nieuwe handelsrelatie tussen het VK en de EU echter geregeld volgens een status van meest begunstigd land, een lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte (EER) of een douane-unie, dan ontstaan door tarieven voor de handel in agrarische producten en/of BDI extra kosten voor de Britse export naar de EU en Nederland vergeleken met de huidige situatie. Dat heeft een drukkend effect op de omvang van de Britse export.

S.3 Methode

De Britse conservatieve premier Cameron wil voor eind 2017 een referendum houden over de vraag of het VK lid moet blijven van de EU. In deze studie wordt een verkenning gemaakt van de mogelijke effecten van een Brexit voor de Nederlandse agrosector. Voor het maken van een dergelijke verkenning is het nodig dat we aannames maken over de nieuwe handelsrelatie die het VK en de EU met elkaar overeenkomen. In deze studie werken we met vijf mogelijke alternatieven voor een nieuwe handelsrelatie tussen het VK en de EU:

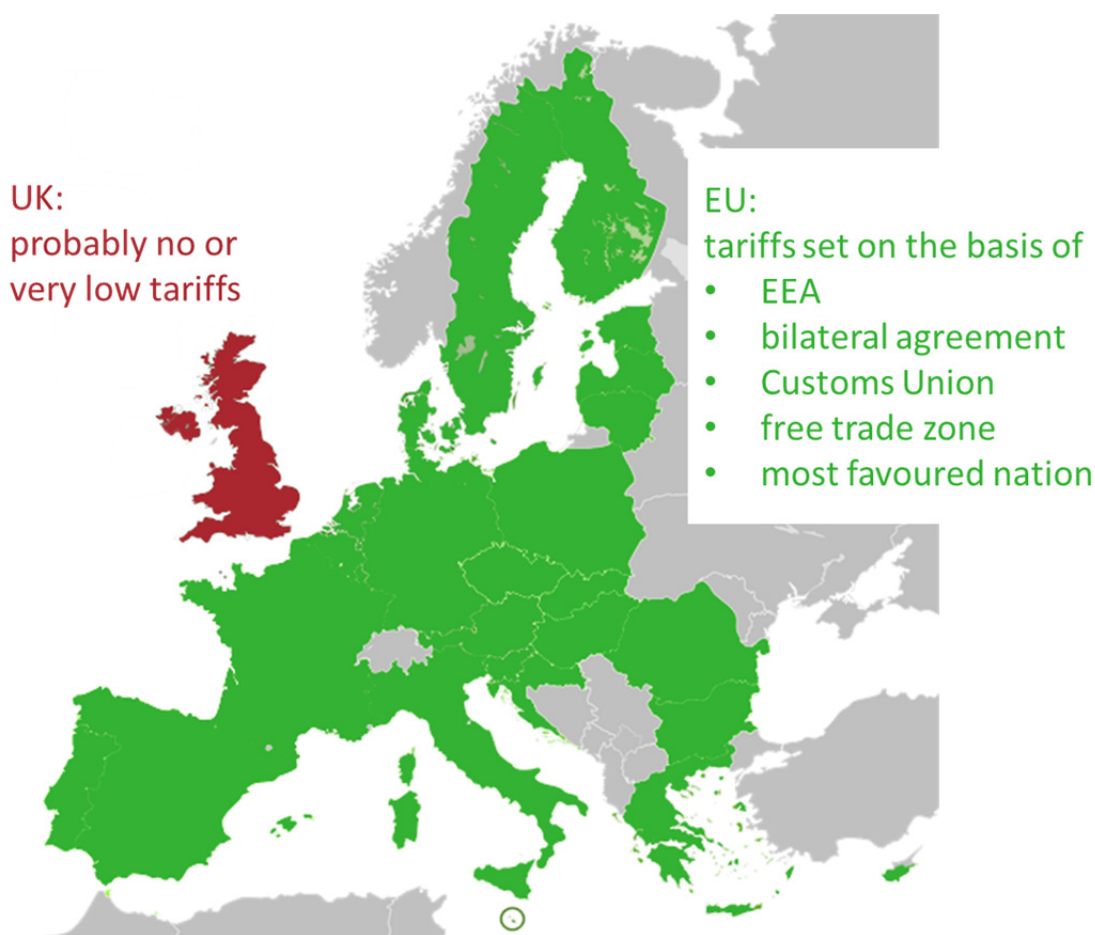
1. een status als meest begunstigd land
2. een lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte (EER)
3. bilaterale handelsakkoorden zoals tussen de EU en Zwitserland
4. een douane-unie zoals tussen de EU en Turkije of
5. een vrijhandelszone.

De handelsvoorwaarden voor de agrarische handel lopen in die alternatieven nogal uiteen: van het toepassen van tarifaire belemmeringen tot vrijhandel. Voor alle vijf alternatieven worden de effecten van een Brexit voor de agrarische handel tussen Nederland en het VK alleen in kwalitatieve zin geduid.

Summary

S.1 Conclusion

It is not logical to expect that the United Kingdom (UK), with its free trade tradition, will impose more than at most a few trade tariffs after a Brexit. The UK will find it appealing to import from the country offering the lowest price for a specific product. It is impossible to predict whether these imports will come from the Netherlands, as the choice depends on the cost structure of the relevant product in each country – a cost structure that, moreover, can also vary throughout the year. As a result, it is not possible to assess whether following a Brexit the volume of agricultural exports from the Netherlands to the UK will increase, remain unchanged or decrease. However, it is clear that the prospects for the Dutch agricultural sector's retention of its market position after a Brexit are good, in part due to the sector's close proximity to the British market and its efficient logistics organisation for, in particular, fresh products including cut flowers, vegetables, fruit, dairy products and meat.

Figure S.1 Options for EU import tariffs for trade with the UK and for UK import tariffs for trade with other countries outside the EU after a Brexit

---

S.2 Complementary findings

It is not possible to indicate movements in the stock of Dutch foreign direct investments (FDI) in the UK after a Brexit

The Netherlands' food and beverages industry is a major investor in the UK, as is demonstrated by figures from De Nederlandsche Bank (the Dutch central bank). However, these figures refer to the value of the assets – stock units – that can vary due to new investments, divestments, retained profit or losses incurred on existing investments, valuation adjustments such as write downs and exchange rate differences. Moreover, the amount of the FDI is influenced by factors including tax benefits, the concentration of financial expertise in the City of London and a properly functioning capital market. It is uncertain how a Brexit will affect these factors. For this reason, it is not possible to assess movements in the Dutch agricultural FDI in the UK after a Brexit.

The volume of British agricultural exports and FDI to the Netherlands will probably remain unchanged in the event of a bilateral agreement or free trade zone

The UK, in its current status as an EU Member State, has access to the internal market with its free movement of goods, services, capital and persons. If the UK and EU deal with a Brexit by concluding a bilateral agreement of the form with Switzerland or agreeing on a free trade zone with free movement of agricultural products and capital, then this could result in the volume of the UK's agricultural exports and FDI to the EU and Netherlands remaining unchanged. However, if the UK and EU opt for a trading relationship based on the status of most favoured nation, membership of the European Economic Area (EEA) or a Customs Union, then this will result in the imposition of tariffs on trade in agricultural products and/or FDI that increase the costs of British exports to the EU and the Netherlands. This will impose pressure on the volume of British exports.

S.3 Methodology

The British Conservative Prime Minister, Mr Cameron, intends to hold a referendum on whether the UK should remain a member of the EU. This referendum will be held before the end of 2017. This study explores the potential effects of a Brexit on the Dutch agricultural sector. A number of assumptions then need to be made about the new trading relationship agreed between the UK and the EU. This study is based on five potential alternatives for a new trading relationship between the UK and the EU:

1. status of most favoured nation
2. membership of the European Economic Area (EEA)
3. bilateral trade agreements of the nature of the agreements between the EU and Switzerland
4. Customs Union of the nature of the Customs Union between the EU and Turkey, or
5. free trade zone.

The trading conditions for agricultural trade vary greatly between the alternatives: they range from tariff barriers to free trade. The effects of a Brexit on agricultural trade between the Netherlands and the UK examined in the five alternatives are solely qualitative.

---

1 Inleiding

De peilingen onder Britten of hun land wel of niet uit de Europese Unie (EU) moet stappen laten een wisselend beeld zien. Terwijl de voorstanders van het handhaven van een EU-lidmaatschap in peilingen in de eerste helft van 2015 doorgaans een meerderheid vormden, lijken volgens peilingen in het najaar van 2015 steeds meer Britten voor het opzeggen van het EU-lidmaatschap te zijn (*The Economist*, 2015). Het Utopia van Britse Eurosceptici bestaat uit een Verenigd Koninkrijk¹ (VK) dat niet langer te maken heeft met alle lastige Brusselse regels maar wel toegang houdt tot de interne markt, geen bijdrage aan het EU-budget hoeft te betalen, vrij handel kan voeren met de rest van de wereld, en grenzen kan stellen aan immigratie (*The Economist*, 2015). Na zijn verkiezingsoverwinning in juni 2015 heeft de Britse conservatieve premier Cameron de campagnebelofte herhaald dat hij voor eind 2017 een referendum zal houden over de vraag of het VK lid moet blijven van de EU. Ook heeft hij aangegeven dat hij voorafgaand aan het referendum met de EU wil onderhandelen over de voorwaarden van het Britse EU-lidmaatschap.

Doorgaans blijkt uit studies dat een Brexit - uittreding van het VK uit de EU - economisch ongunstig is voor het VK: het Brits Bruto Nationaal Product (BNP) zou dan naar schatting met 1 tot 9% kunnen inkrimpen (Barrett *et al.*, 2015; Booth *et al.*, 2015). Dat komt doordat de Britse handel met de EU terug zal lopen, waardoor het BNP daalt en de productiviteit minder snel toeneemt. Slechts een enkele studie, zoals die van Mansfield (2015), komt uit op een bescheiden plusje van 0,1% BNP-groei na een Brexit. Ook de overige EU-lidstaten kunnen een economisch nadeel ondervinden van een Brexit als hun handelsstromen daardoor zouden inkrimpen. In hoeverre dat gebeurt hangt van de intensiteit van de huidige handelsstromen tussen elke individuele lidstaat en het VK af, de prijs van de verhandelde producten en de handelsvoorwaarden die het VK na een Brexit hanteert. Om de gevolgen van een Brexit voor de overige lidstaten in kaart te brengen, is in recente studies vooral gekeken naar de mogelijke veranderingen in de omvang van de bilaterale handelsstromen van goederen en buitenlandse directe investeringen (BDI) tussen het VK en de overige lidstaten (GC, 2015; Barrett *et al.*, 2015).

1.1 Doel van deze studie

In deze studie wordt een verkenning gemaakt van de mogelijke effecten van een Brexit voor de Nederlandse agrosector. Voor het maken van een dergelijke verkenning is het nodig dat we aannames maken over de nieuwe handelsrelatie die het VK en de EU met elkaar overeenkomen. In deze studie werken we met vijf mogelijke alternatieven voor een nieuwe handelsrelatie tussen het VK en de EU:

1. een status als meest begunstigd land
2. een lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte (EER)
3. bilaterale handelsakkoorden zoals tussen de EU en Zwitserland
4. een douane-unie zoals tussen de EU en Turkije of
5. een vrijhandelszone.

Voor alle vijf alternatieven worden de effecten van een Brexit alleen in kwalitatieve zin geduid.

---

¹ Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, verder VK.

1.2 Opbouw van het rapport

De opbouw van dit rapport is als volgt. In hoofdstuk 2 bespreken we de onderzoeksaanpak van deze studie. In hoofdstuk 3 geven we een overzicht van de omvang van de handel in agrarische producten en BDI van de voedings- en genotmiddelen (V&G-)industrie tussen Nederland en het VK. In hoofdstuk 4 verkennen we de gevolgen van een Brexit voor de handel in agrarische producten en BDI tussen het VK en Nederland. In hoofdstuk 5 trekken we een aantal conclusies.

---

2 Onderzoeksaanpak

2.1 Inleiding

Om zicht te krijgen op de huidige omvang van de economische relaties tussen het VK en Nederland zetten we in dit onderzoek eerst een aantal cijfers op een rij over de Nederlandse export van agrarische producten naar en BDI in het VK en de Nederlandse import daarvan uit het VK. In paragraaf 2.2 bespreken we welke data we gaan verzamelen en hoe we dat gaan doen. Als het VK de EU mocht verlaten, dan zullen het VK en de EU na moeten denken over de vormgeving van een nieuwe handelsrelatie. Daarvoor bestaan verschillende mogelijkheden, die we beschrijven in paragraaf 2.3. In die paragraaf geven we ook aan hoe we in dit onderzoek gaan verkennen wat de gevolgen van die mogelijke handelsrelaties kunnen zijn voor de Nederlandse export van agrarische producten en BDI in het VK.

2.2 Dataverzameling

Voor de dataverzameling over de huidige handel in agrarische producten tussen Nederland en het VK maken we gebruik van Eurostat Comext. Om de bilaterale handel tussen beide landen in een globale context te kunnen plaatsen, gebruiken we ook data van FAOstat. Kwantitatieve informatie over BDI is veel minder goed gedocumenteerd dan de handel in goederen. In deze studie gebruiken we data van de Nederlandsche Bank (DNB) over BDI in de V&G-industrie. Deze data bieden alleen inzicht in de opgebouwde voorraad BDI op een bepaald moment en niet in mutaties per jaar. Om de handelsstromen tussen het VK en Nederland in een breder perspectief te plaatsen, analyseren we ook data over de handel van het VK met de rest van de wereld.

2.3 Beoordeling van agrarische handel en BDI bij verschillende handelsrelaties tussen het VK en de EU

De EU heeft met verschillende landen afspraken over handelsvoorwaarden gemaakt: welke importtarieven en non-tarifaire maatregelen worden er gehanteerd in de handel tussen beide partners en voor welke producten en diensten gelden die? Zo vormt de EU bijvoorbeeld met Noorwegen, Liechtenstein en IJsland een Europese Economische Ruimte (EER), die in vrijhandel voor veel producten voorziet, en zijn met Zwitserland bilaterale akkoorden gesloten voor vrijhandel voor veel sectoren. Afgezien van de preferentiële akkoorden die er tussen de EU en veel ontwikkelingslanden bestaan, zijn er globaal vijf mogelijke handelsrelaties tussen de EU en derde (ontwikkelde) landen te onderscheiden (GC, 2015): lidmaatschap van de EER, bilaterale handelsakkoorden per sector, douane-unie, vrijhandelszone en aanwijzing als meest begunstigd land. De bepalingen in die handelsrelaties over de agrarische handel lopen nogal uiteen: van het toepassen van tarifaire belemmeringen tot vrijhandel (Tabel 2.1-2.5).

Tabel 2.1

Bepalingen over de handel en landbouw in het Noorse lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte (EER)

Handelsrelatie met EU	Vrij verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal
Jaar wanneer overeenkomst is gesloten	1992.
Valt handel in agrarische producten onder overeenkomst?	Nee, met enkele uitzonderingen.
Moet GLB worden ingevoerd?	Nee.
Moet EU-wet- en regelgeving worden ingevoerd	Ja.
Inbreng in EU-wetgeving	Indirect via commissies, maar geen stremrecht in de Raad en het EP.
Bijdrage aan EU-budget	Ja.

Bron: Booth *et al.* (2015), EC (2014a) en Global Council (2015); bewerking LEI.

Tabel 2.2

Bepalingen over de handel en landbouw in de Zwitserse bilaterale akkoorden met de EU

Handelsrelatie met EU	Vrij handelsverkeer voor die sectoren waarvoor bilaterale akkoorden zijn gesloten
Jaar wanneer overeenkomst is gesloten	De eerste bilaterale akkoorden zijn in 1999 gesloten; in de loop van de tijd zijn er meer akkoorden gesloten. Anno 2015 zijn er ongeveer 100 akkoorden.
Valt handel in agrarische producten onder overeenkomst?	Ja.
Moet GLB worden ingevoerd?	Nee.
Moet EU-wet- en regelgeving worden ingevoerd	Ja, voor die sectoren waarvoor akkoorden zijn gesloten.
Inbreng in EU-wetgeving	Indirect via commissies, maar geen stremrecht in de Raad en het EP.
Bijdrage aan EU-budget	Ja.

Bron: Booth *et al.* (2015), EC (2014b) en Global Council (2015); bewerking LEI.

Tabel 2.3

Bepalingen over de handel en landbouw in de douane-unie van Turkije en de EU

Handelsrelatie met EU	Vrij verkeer van industriële goederen tussen de EU en Turkije en een uniform in- en uitvoertarief voor deze goederen ten opzichte van derde landen
Jaar wanneer overeenkomst is gesloten	1995.
Valt handel in agrarische producten onder overeenkomst?	Nee.
Moet GLB worden ingevoerd?	Nee.
Moet EU-wet- en regelgeving worden ingevoerd	Ja, voor die producten die onder de douane-unie vallen.
Inbreng in EU-wetgeving	Indirect via commissies, maar geen stremrecht in de Raad en het EP.
Bijdrage aan EU-budget	Nee.

Bron: Booth *et al.* (2015), EC (2014c) en Global Council (2015); bewerking LEI.

Tabel 2.4

Bepalingen over de handel en landbouw in een fictieve vrijhandelszone tussen land x en de EU

Handelsrelatie met EU	Vrij verkeer van goederen tussen beide partners; geen uniforme handelspolitiek ten opzichte van derde landen
Jaar wanneer overeenkomst is gesloten	N.v.t.
Valt handel in agrarische producten onder overeenkomst?	Hangt van de aard van de afspraken af.
Moet GLB worden ingevoerd?	Nee.
Inbreng in EU-wetgeving	Nee.
Bijdrage aan EU-budget	Nee.

Tabel 2.5

Bepalingen over de handel en landbouw in de handel tussen een meest begunstigd land (MFN) en de EU

Handelsrelatie met EU	Dezelfde handelsbelemmeringen (tarifair en non-tarifair) die met de zogenoemde meest begunstigde landen zijn overeengekomen. Deze status geldt voor alle WTO-leden, waarmee de EU geen nader handelsakkoord heeft gesloten
Jaar wanneer overeenkomst is gesloten	N.v.t.
Valt handel in agrarische producten onder overeenkomst?	Ja.
Moet GLB worden ingevoerd?	Nee.
Inbreng in EU-wetgeving	Nee.
Bijdrage aan EU-budget	Nee.

Vijf alternatieve handelsrelaties en vier sporen met indicatoren in deze studie

De Global Council heeft de gevolgen van elk van de vijf onderscheiden handelsmogelijkheden voor het VK en de EU in globale lijnen geschetst (GC, 2015). Ook in een studie naar de gevolgen van een Brexit voor Ierland zijn deze vijf alternatieven gebruikt (Barrett *et al.*, 2015). De GC heeft daarbij met zogenoemde sporen gewerkt:

1. handel met Europa:
2. buitenlandse directe investeringen
3. liberalisering en regelgeving
4. industriebeleid
5. immigratie
6. financiële diensten
7. handelsbeleid
8. internationale invloed
9. EU-budget en
10. onzekerheid.

De GC beschrijft de gevolgen vooral in kwalitatieve termen, soms vergezeld door statistische gegevens. Het is geen modelstudie, waarin met behulp van modelberekeningen de gevolgen van elk van de vijf mogelijke handelsrelaties in een bepaald eindjaar worden gegeven. In deze studie naar de gevolgen van een Brexit voor de Nederlandse agrarische export en BDI volgen we in grote lijnen de benadering van het GC: we werken met dezelfde vijf alternatieve handelsrelaties tussen het VK en de EU. In tegenstelling tot de GC (2015) beperken we onze studie tot de volgende vier sporen: handelsbeleid, EU-budget, handel en BDI. Deze sporen hebben we gekozen om de gevonden resultaten van het GC (2015) verder voor de landbouw in te kleuren. Per spoor kijken we naar een aantal indicatoren (Tabel 2.6) en geven op basis van literatuurstudie en expertise van de onderzoekers een kwalitatieve beoordeling van de richting waarin de indicator zich zal bewegen in elk van de vijf alternatieve handelsrelaties tussen het VK en de EU. De door ons gebruikte indicatoren vallen in twee groepen uiteen: enerzijds gaat het om indicatoren die voorwaardenscheppend zijn, zoals de mate van vrije handel in agrarische producten of de hoogte van de transactiekosten voor Nederlandse BDI in het VK; anderzijds gaat het om indicatoren die het gevolg van de veranderende handelsvoorwaarden aangeven, zoals de omvang van de landbouwproductie in het VK zonder het GLB en de omvang van de Nederlandse agrarische export naar het VK.

Tabel 2.6

Te beoordelen indicatoren per spoor

Spoor	Indicator
Handelsbeleid	Mate van vrije handel in agrarische producten
	Mate van vrij verkeer van kapitaal
	Invoering GLB
EU-budget	Bijdrage het VK aan EU-budget
Handel	Omvang landbouwproductie in het VK zonder GLB
	Behoefte van het VK aan import van landbouwproducten
	Omvang agrarische import uit derde landen door het VK
	Tarieven voor Nederlandse agrarische export naar het VK
	Omvang Nederlandse agrarische export naar het VK
	Omvang agrarische export uit het VK naar Nederland
BDI	Aantrekkelijkheid VK voor BDI
	Transactiekosten voor Nederlandse BDI in VK
	Voorraad Nederlandse BDI in de V&G-industrie in VK

Onzekerheid in tussenperiode

Na de dag waarop het referendum mocht uitwijzen dat de meerderheid van de Britse bevolking voor een Brexit is, heeft het VK op grond van artikel 50 van het Lissabonverdrag maximaal twee jaar de tijd om met de EU te onderhandelen over de exacte scheidingsvoorwaarden. Gedurende deze onderhandelingsperiode blijft de EU-wet- en regelgeving voor het VK van kracht (Booth *et al.*, 2015). Het is de vraag of er al direct na de daadwerkelijke Brexit overeenstemming zal zijn over de nieuwe handelsrelatie tussen het VK en de EU. De onderhandelingen daarover zullen vermoedelijk een aantal jaren in beslag nemen en wellicht ligt er pas rond 2025 een nieuw akkoord (GC, 2015). Het ligt voor de hand dat het VK - als WTO-lid - in de periode tussen de daadwerkelijke Brexit en het sluiten van een akkoord over een nieuwe handelsrelatie door de EU als meest begunstigd land zal worden behandeld. In zo'n tussenperiode verkeert de handel in onzekerheid, wat zijn neerslag zal hebben op de handelsstromen tussen het VK en Nederland. De gevolgen van die onzekerheid in de tussenperiode voor de door ons te beoordelen indicatoren is lastig in te schatten. Daarbij is het niet uitgesloten dat de handel al een reactie zal vertonen in de periode voor de daadwerkelijke Brexit. In deze studie doen we alsof de tussenperiode niet bestaat en de handel na een Brexit direct wordt geregeld volgens één van de vijf alternatieve handelsrelaties.

---

3 Huidige handels- en investeringsrelaties van de Nederlandse agrosector met het VK

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we in paragraaf 3.2 de handel in landbouwproducten tussen Nederland en het VK en de aandelen van de EU-lidstaten in de Britse handel. Ook schenken we aandacht aan de bescheiden rol van derde landen in de Britse handel. In paragraaf 3.3 richten we ons op de buitenlandse directe investeringen (BDI) van de V&G-industrie in Nederland en het VK en de complicaties bij het interpreteren van de omvang van de BDI.

3.2 Handel in landbouwproducten tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk

Het VK is na Duitsland, België en Frankrijk de belangrijkste handelspartner van het Nederlandse agrarische bedrijfsleven.² Van de totale Nederlandse agrarische uitvoer gaat 10% naar het VK en 4% van de invoer komt ervandaan met een waarde van respectievelijk 8,3 miljard euro en 2,2 miljard euro in 2014 (Tabel 3.1). Daarmee heeft Nederland een aanzienlijk overschot op de agrarische handelsbalans met het VK. Dat overschot is de afgelopen 15 jaar gegroeid van 3,6 miljard euro in 2000 naar 6,1 miljard euro in 2014; alleen in de jaren 2008-2010 liep het overschot kortstondig iets terug.

Nederland exporteert vooral pluimveevlees, bloemen en groente naar het Verenigd Koninkrijk

De belangrijkste agrarische exportproducten van Nederland naar het VK zijn vlees (met name pluimveevlees), sierteelt en groente (met name tomaten en paprika's). Ook be- en verwerkte groente (met name aardappelen), diverse voedselproducten, dranken (met name mineraalwater) en veevoer (sojaschroot) zijn grote posten, met elk een waarde van meer dan een half miljard euro in 2014. Genoemde zeven productgroepen nemen twee derde van de totale export van Nederland naar het VK voor hun rekening. Het VK is voor deze productgroepen ook een belangrijke markt voor de Nederlandse exporteurs: het aandeel van het VK in de totale export van Nederland van deze producten ligt rond de 15% (Tabel 3.1).

Nederland importeert vooral rundvlees en whisky uit het VK

Nederland importeert met name dranken (whisky), diverse voedselproducten, vlees (met name rundvlees) en zuivel (bepaalde kaassoorten) uit het VK (Tabel 3.1). Daarbij is het VK een belangrijke aanbieder van de eerste twee productgroepen, met meer dan 10% van alle invoer van Nederland van deze productgroepen.

---

² De laatste jaren is de waarde van de Nederlandse agrarische export naar het VK vrijwel gelijk aan die naar Frankrijk, maar Nederland importeert meer uit Frankrijk dan uit het VK. Als echter wordt gekeken naar de toegevoegde waarde, dan is die van de Nederlandse agrarische export naar het VK beduidend hoger dan die naar Frankrijk. Dat wil zeggen dat de Nederlandse agrosector meer verdient per euro exportwaarde in de handel met het VK dan met Frankrijk (OECD, TiVa database; Van Berkum, 2015).

Tabel 3.1

Nederlandse export naar en Nederlandse import uit het VK van een aantal agrarische producten a), 2014

HS-code en (verkorte) naam van de productgroep	Export (€ mln.)	Import (€ mln.)	% totale export naar het VK	% totale import uit het VK	% totale wereld export	% totale wereld import
02 - Vlees	1.315	251	15,8	11,5	16,2	6,5
03 - Vis	200	115	2,4	5,2	6,9	4,9
04 - Zuivel en eieren	272	181	3,3	8,3	3,5	5,2
06 - Sierteelt	1.110	21	13,4	1,0	13,4	1,3
07 - Groente	851	37	10,2	1,7	14,7	1,8
08 - Fruit en noten	394	72	4,7	3,3	8,5	1,4
12 - Oliehoudende gewassen	118	53	1,4	2,4	4,5	1,5
15 - Olie en vetten	228	134	2,7	6,1	5,5	3,1
16 - Vlees/visproducten	232	81	2,8	3,7	15,7	5,4
17 - Suiker en zoetwaren	138	49	1,7	2,3	9,6	5,3
18 - Cacao en -producten	358	81	4,3	3,7	8,3	2,5
19 - Graan/bakkerijproducten	317	75	3,8	3,4	7,9	4,7
20 - Groente en fruitproducten	575	58	6,9	2,6	13,8	2,2
21 - Diverse voedselproducten	574	249	6,9	11,3	14,6	13,5
22 - Dranken	579	327	7,0	14,9	13,4	10,6
23 - Residuen voedselindustrie, veevoer	545	95	6,6	4,3	10,6	2,5
24 - Tabak	113	33	1,4	1,5	3,9	3,1
Resterende productgroepen a)	389	279	4,7	12,7	0,5	0,0
Totaal	8.308	2191	100,0	100,0	9,9	4,0

a) Zie de bijlage voor een compleet overzicht van alle productgroepen op 2-digitniveau.

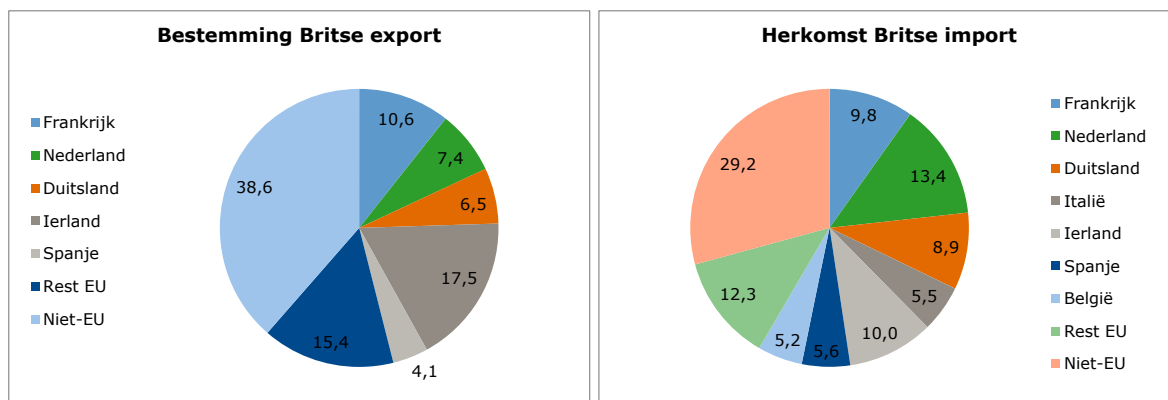
Bron: Eurostat, Comext.

Bescheiden export van landbouw- en V&G-machines

Naast land- en tuinbouwproducten exporteert Nederland ook landbouwmachines, kassenonderdelen en/of machines voor allerlei toepassingen in de voedselverwerkende industrie naar het VK met een waarde van bijna 200 miljoen euro. Daarmee heeft de Britse markt een bescheiden aandeel (6%) in de totale Nederlandse export van landbouw- en V&G-machines (2,9 mld. euro in 2014).

EU belangrijkste handelspartner van het VK

Het VK is een grote netto-importeur van landbouwproducten met een totale invoer van 57 mld. euro en een uitvoer van 26 mld. euro in 2014. Vlees (bewerkt/onbewerkt), zuivel, fruit en dranken zijn de grootste invoercategorieën, terwijl dranken en bewerkte graanproducten tot de grootste exportproducenten van het VK behoren. De EU-lidstaten zijn veruit de belangrijkste handelspartners van het VK: ruim 60% van de totale agrarische uitvoer is bestemd voor andere EU-landen en 70% van de agrarische invoer komt uit andere EU-landen (Figuur 3.1). Nederland is - na Ierland en Frankrijk - de belangrijkste bestemming van Britse producten en het belangrijkste land van herkomst bij de Britse invoer van landbouwproducten (13,4%). Voor sommige producten is Nederland marktleider op de Britse markt onder de buitenlandse aanbieders, zoals voor pluimveevlees (importaandeel van 45%), snijbloemen en vaste planten (importaandeel van 70-77%), groente (importaandeel van 25% als groep; importaandeel van 41% voor tomaten, 49% voor komkommers en 29% voor paprika's) en sojaschroot (importaandeel van 35%).

Figuur 3.1 Aandelen van belangrijkste handelspartners van het VK in de export en import van agrarische producten, 2014 (%)

Bron: Eurostat, COMEXT.

Rol niet-EU-exporteurs in het VK relatief klein door tarifaire belemmeringen

Uit het voorgaande blijkt dat Nederland via handel sterk verknoopt is met het VK. De Nederlandse agrarisch handelsbelangen zijn het grootst bij de export van pluimveevlees, snijbloemen en vaste planten, paprika en tomaten, dranken en veevoer. In geval van een Brexit zou de positie van Nederlandse exporteurs ten opzichte van concurrenten van buiten de EU kunnen veranderen. De belangrijkste aanbieders van buiten de EU van genoemde producten op de wereldmarkt zijn opgenomen in Tabel 3.2. Aangenomen mag worden dat als de export vanuit Nederland naar het VK na een Brexit wordt gehinderd door tarieven en/of veranderende dan wel afwijkende standaarden, de grote internationale aanbieders een deel van de Britse markt kunnen overnemen. Op dit moment is de rol van de aanbieders van buiten de EU relatief klein omdat tarieven, soms in samenhang met tariefcontingenten (bijvoorbeeld pluimveevlees uit Brazilië en Thailand) de import van buiten de EU beperkt houden.

Tabel 3.2

Belangrijke aanbieders op de wereldmarkt van producten die Nederland veel afzet in het VK

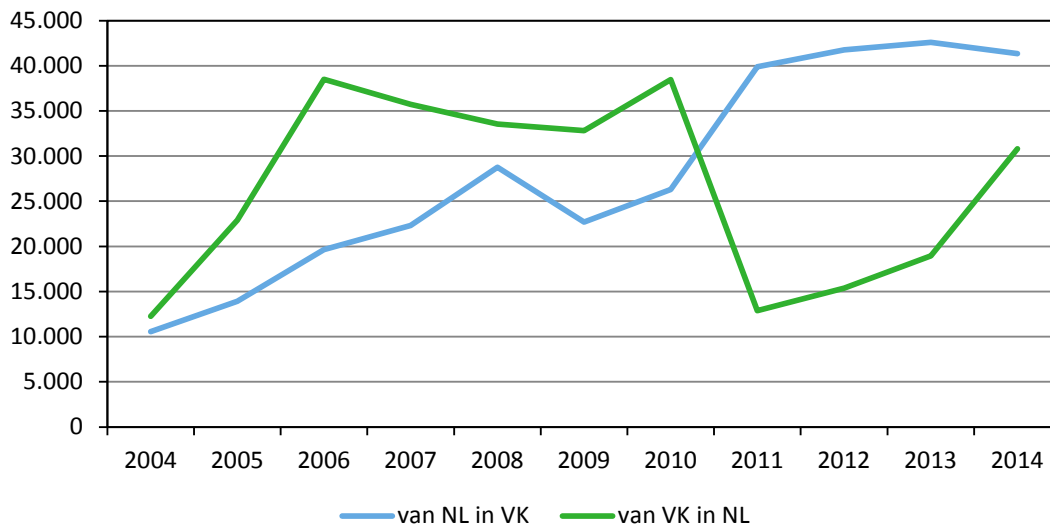
Productcategorie	Belangrijkste aanbieders op de wereldmarkt (exclusief EU-lidstaten)
Pluimveevlees	Brazilië, Thailand, VS
Snijbloemen/vaste planten	Kenia, Ecuador, Colombia, Ethiopië, Maleisië
Tomaten	Marokko, Mexico, Turkije
Paprika	Indonesië, Vietnam
Aardappelen (be/verwerkt)	Canada, VS
Veevoer (sojaschroot)	Argentinië, Brazilië, VS

Bron: FAOStat (www.faostat3.fao.org).

3.3 Buitenlandse investeringsrelaties met het Verenigd Koninkrijk op agrogebied

De Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie is een grote investeerder in het VK: in 2014 was Nederland volgens gegevens van DNB goed voor een bedrag van 41,3 miljard euro aan directe investeringen in de Britse V&G-industrie (DNB, 2015). Dat is bijna 11% van wat alle Nederlandse bedrijven hebben geïnvesteerd in gelieerde buitenlandse ondernemingen in de V&G-industrie. De inkomende directe investeringen vanuit het VK in de Nederlandse V&G-industrie zijn echter ook heel groot: 30,8 miljard euro in 2014. Dat komt ongeveer overeen met een derde van alle inkomende investeringen in de Nederlandse V&G-industrie. Terwijl de Nederlandse investeringen gestaag zijn

gegroeid in het afgelopen decennium, is duidelijk dat de Britse BDI in Nederland in 2011 een sterke terugval lieten zien ten opzichte van een jaar eerder (Figuur 3.2). Daarna zette het herstel wel direct weer in.

Figuur 3.2 Buitenlandse Directe Investerings in de Voedings- en genotmiddelenindustrie, 2004-2014 (in miljoen euro, stand per 31 december)
Bron: DNB (2015).

Kanttekeningen bij de BDI-data

Bij de cijfers in Figuur 3.2 gelden de volgende kanttekeningen. Ten eerste geven deze cijfers de waarde aan van bezittingen, en vormen daarmee voorraadgegevens. Voor buitenlandse investeringen op sectorniveau zijn namelijk alleen voorraadgegevens beschikbaar en geen (jaarlijkse) stroomgegevens. Dat heeft te maken met redenen van vertrouwelijkheid. Ten tweede is het (ook) niet mogelijk om met behulp van de voorraadgegevens van twee jaren de stroom te berekenen. De mutatie van de voorraad is namelijk opgebouwd uit nieuwe investeringen of desinvesteringen, ingehouden winst of geleden verlies op bestaande investeringen, herwaardering (afschrijving) en wisselkoersverschillen. Zo kan het gebeuren dat de voorraad is afgenomen, terwijl er in dat jaar wel is geïnvesteerd. Ten derde staat Nederland wereldwijd op de eerste plaats als het gaat om de omvang van inkomende en uitgaande directe investeringen. Deze koppositie is geflatteerd door de gunstige fiscale behandeling in Nederland van deze investeringen. Voor een aanzienlijk deel hangt de Nederlandse topnotering samen met de relatief grote omvang van de sector Bijzondere Financiële Instellingen (BFI's) in ons land. Dit zijn ondernemingen die zich vanwege het gunstige fiscale vestigingsklimaat in Nederland hebben gevestigd om te fungeren als financiële draaischijf voor ondernemingen met een buitenlandse moedermaatschappij. BFI's dragen voor ongeveer 75% bij aan het totaal van de Nederlandse directe investeringen. Ook als voor BFI's wordt gecorrigeerd blijft Nederland met een notering in de mondiale top-10 een grote investeerder. Een verklaring voor de grote rol van Nederland is dat veel hoofdkantoren van grote multinationals in ons land zijn gevestigd, zoals Shell, Unilever, Philips en Ahold (DBD, 2011). Dit kan dus betekenen dat de BDI van Nederland in het VK op het conto staan van bijvoorbeeld een Amerikaans bedrijf dat via een BFI in Nederland investeert in het VK.

Uit de gegevens van DNB valt dan ook niet goed op te maken hoe omvangrijk de lokale activiteiten van de Nederlandse agrosector in het VK zijn via eigen bedrijven dan wel deelnemingen in Britse agro-gerelateerde bedrijven. Het landbouwbureau in Londen heeft een overzicht samengesteld van Nederlandse bedrijven die actief zijn in het VK op het terrein van toelevering (zaden, veevoer), verwerking en distributie van agro-, voedsel- en drankproducten (info Bas Harbers, werkzaam bij landbouwbureau in Londen, data uit FAME databank - zie bvdinfo.com). Het betreft een lijst met 92 bedrijven. Van ongeveer de helft is een omzet- en werkgelegenheidscijfer bekend, maar van geen

---

enkel bedrijf wordt de waarde van de bezitting (BDI) duidelijk, omdat dergelijke (bedrijfsgevoelige) informatie erg lastig te verkrijgen is (Klink, 2014). Wel kan een beeld worden geschetst van welke bedrijven lokaal in het VK aanwezig zijn. Dat beeld is divers en varieert van een grote Nederlandse bierbrouwer, veevoerbedrijven, vleesverwerkers en softdrink-/vruchtensapproductanten, tot een aantal zaad-, aardappelen- en groentetelers (tomaten, paprika, komkommer) en een reeks bedrijven die betrokken zijn bij 'marine fishing', mosselteelt of een vorm van aquacultuur.

---

4 Verkenning van de gevolgen voor de Nederlandse agrosector

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk maken we een verkenning van de gevolgen van een Brexit voor de handel in agrarische producten en BDI van de V&G-industrie. Daarbij onderscheiden we vijf mogelijke handelsrelaties tussen de EU en het VK: aanwijzing als meest begunstigd land, lidmaatschap van de EER, bilaterale handelsakkoorden per sector, douane-unie en een vrijhandelszone. In paragraaf 4.2 gaan we in op de voorwaarden die in het handelsbeleid in elk van de vijf alternatieve handelsrelaties waarschijnlijk zullen gelden. In paragraaf 4.3 gaan we in op de gevolgen voor het EU-budget in elk van de vijf alternatieve handelsrelaties. In paragraaf 4.4 buigen we ons over de gevolgen voor de handel van elk van de vijf alternatieve handelsrelaties en in paragraaf 4.5 over de gevolgen voor de BDI. In paragraaf 4.6 bespreken we kort wat de gevolgen voor de handel in agrarische producten en BDI van de V&G-industrie kunnen zijn als Schotland zich na een Brexit zou losmaken van het VK en wel lid zou blijven van de EU. In de laatste paragraaf maken we een aantal opmerkingen over de gevolgen van een Brexit voor de visserijsector.

4.2 Handelsbeleid

Algemeen

De EU had in 2013 een aandeel van bijna een vijfde in de wereldhandel (GC, 2015). Op dit moment is het VK als onderdeel van de grote EU-afzetmarkt een aantrekkelijke handelspartner. Met een aandeel van zo'n 4% in de wereldhandel zal volgens de GC de aantrekkelijkheid van het VK na een Brexit als handelspartner afnemen (GC, 2015). De open liberale houding van de EU in het handelsbeleid is mede een verdienste van de opstelling van het VK in de onderhandelingen over de vormgeving van dit beleid. Bij een Brexit kan het accent in het EU-handelsbeleid verschuiven naar een actiever gebruik van handelsbelemmeringen om oneerlijke concurrentie aan de kaak te stellen en naar een protectionistischer koers (GC, 2015). Het VK moet na een Brexit onderhandelen over de handelsvoorwaarden met alle landen waar de EU handelsakkoorden mee heeft gesloten, omdat die akkoorden na een Brexit niet langer gelden voor het VK. Dit vergt aanzienlijke diplomatieke inspanningen en zal geruime tijd in beslag nemen. Bij die onderhandelingen is het mogelijk dat het VK zich op landbouwgebied minder protectionistisch opstelt dan de EU (GC, 2015). Bij WTO-onderhandelingen zal het VK minder gewicht in de schaal kunnen leggen dan als lid van de EU.

Vrije handel in agrarische producten

Als het VK na een Brexit de status van meest begunstigd land zou krijgen, dan krijgt de handel in agrarische producten te maken met tarieven (Tabel 4.1). Voor de belangrijkste landbouwproducten die het VK naar Nederland exporteert variëren de MFN ad-valorem-tarieven van de EU tussen 1 en 12% met uitschieters van 18% voor groente- en fruitproducten en 45% voor tabak (Tabel 4.2). Bovendien kan de regelgeving op bijvoorbeeld dierenwelzijns- en fytosanitair gebied uiteen gaan lopen, waardoor de handelskosten toenemen. Handelstarieven voor de import en export van landbouwproducten bestaan ook in de EER en de douane-unie met Turkije. Deze handelstarieven maken de agrarische import uit het VK naar Nederland duurder, wat een drukkend effect heeft op de omvang. In de bilaterale akkoorden met Zwitserland is echter vrijhandel in landbouwproducten overeengekomen en deze vorm kan wel dan niet worden afgesproken in een vrijhandelszone. Gelet op de liberale traditie in het VK ligt vrije handel in landbouwproducten voor de hand, mochten de EU en het VK besluiten om een vrijhandelszone te vormen.

Tabel 4.1

Beoordeling van indicatoren van het handelsbeleid, het EU-budget, handel en BDI bij verschillende alternatieven voor de handelsrelatie tussen het VK en de EU

Indicator	Beoordeling alternatieven				
	Meest begunstigd land (MFN)	Lidmaatschap EER (zoals Noorwegen)	Bilaterale akkoorden (zoals Zwitserland)	Douane-unie (zoals Turkije)	Vrijhandels-zone
<i>Handelsbeleid</i>					
Vrije handel in agrarische producten	Nee	Nee	Ja	Nee	Kan
Vrij verkeer van kapitaal	Nee	Ja	Ja	Nee	Kan
Invoering GLB	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Invoering EU-wet- en regelgeving	Nee	Ja	Ja	Ja	Nee
<i>EU-budget</i>					
Bijdrage het VK aan EU-budget	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee
<i>Handel</i>					
Omvang landbouwproductie in het VK zonder GLB	-	-	-	-	-
Behoefte van het VK aan import van landbouwproducten	+	+	+	+	+
Omvang agrarische import uit derde landen door het VK	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Tarieven voor Nederlandse agrarische export naar het VK	geen of lage	geen of lage	geen	geen of lage	geen of lage
Omvang Nederlandse agrarische export naar het VK	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner
Omvang agrarische export uit het VK naar Nederland	kleiner	kleiner	ongewijzigd	kleiner	kleiner of ongewijzigd
<i>BDI</i>					
Aantrekkelijkheid van het VK voor BDI	minder	ongewijzigd	ongewijzigd	minder	minder
Transactiekosten voor Nederlandse BDI in het VK	ongewijzigd of hoger	ongewijzigd	ongewijzigd	hoger	ongewijzigd of hoger
Voorraad Nederlandse BDI in de V&G-industrie in het VK	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner	groter, gelijk of kleiner

Tabel 4.2

Ad-valorem tarieven a) van de EU bij de import van enkele landbouwproducten uit MFN-landen (%)

02 - Vlees	5,1
03 - Vis	n.b.
04 - Zuivel en eieren	5,3
06 - Sierteelt	6,7
07 - Groente	8,5
08 - Fruit en noten	5,9
12 - Oliehoudende gewassen	1,2
15 - Olie en vetten	4,7
16 - Vlees/visproducten	11,7
17 - Suiker en zoetwaren	6,8
18 - Cacao en -producten	6,1
19 - Graan-/bakkerijproducten	10,7
20 - Groente- en fruitproducten	17,5
21 - Diverse voedselproducten	9,2
22 - Dranken	3,9
23 - Residuen voedselindustrie, veevoer	1,3
24 - Tabak	44,7

a) Het betreft hier een gemiddelde van alle HS-codes uitgesplitst tot op 6-digitniveau. Specifieke tarieven (bedrag per 100 kg of per 1.000 kg) zijn niet vermeld. Deze zijn met name relevant bij vlees en zuivel. Specifieke tarieven verschillen op (zeer) gedetailleerd productniveau.

Bron: Integrated Database (IDB) notifications (tabblad applied MFN); bewerking LEI.

Vrij verkeer van kapitaal

Volgens het *acquis communautaire* van de EU bestaat er vrij verkeer tussen lidstaten op vier terreinen: goederen, diensten, personen en kapitaal. Als het VK na een Brexit de status van meest begunstigd land krijgt, zal er geen vrij kapitaalverkeer zijn (Tabel 4.1). Dat betekent dat tal van bestaande faciliteiten op het gebied van het afsluiten van leningen en hypotheek, het openen van bankrekeningen en het handelen in obligaties en aandelen komen te vervallen, wat tot extra kosten leidt. Vrij kapitaalverkeer is er ook niet in de douane-unie tussen de EU en Turkije, maar wel in de EER en de bilaterale akkoorden tussen de EU en Zwitserland. In een vrijhandelszone kan besloten worden om tot vrij verkeer van kapitaal over te gaan.

Invoering GLB

Toepassing van het GLB is een verplichting die alleen voor EU-lidstaten geldt; handelspartners van de EU bij elk van de vijf hier besproken alternatieve handelsrelaties zijn vrij in hun keuze voor het te voeren landbouwbeleid (Tabel 4.1). Wel moet worden bedacht dat wanneer handelspartners een prijsbeleid voor de landbouwsector voeren, hun prijspeil van landbouwproducten boven dat van de wereldmarkt uit kan komen, wat gevolgen heeft voor de richting en omvang van de handelsstromen. Het is niet bekend wat voor landbouwbeleid het VK zal gaan voeren na een Brexit. Voordat het VK toetrad tot de EEG in 1973 hanteerde het land geen of lage invoerrechten op agrarische producten. Op die manier bleven de voedselprijzen laag. Het landbouwbeleid bestond toen uit 'deficiency payments', waarbij boeren een vergoeding kregen als de prijs onder het niveau van een garantieprijs uitkwam (Tracy, 1989). Deze regeling gold voor de meeste landbouwproducten. Bij de onderhandelingen over aanpassingen van het GLB heeft het VK zich steeds voorstander getoond van minder directe betalingen aan boeren en meer steun voor landbouwmilieu- en dierenwelzijnsmaatregelen. Als deze lijn zou worden doorgetrokken naar een post-Brexit landbouwbeleid in het VK, dan zou dat bestaan uit weinig of geen directe inkomenstoelagen voor boeren, maar wel vergoedingen voor dierenwelzijn, en natuur- en landschapsbeheer of andere diensten die het milieu ten goede komen. Op dit moment bestaat ruim 50% van het totale agrarische inkomen in het VK uit directe toeslagen (NFU, 2015). Afschaffing van directe inkomenstoelagen in het VK zal leiden tot het verdwijnen van een groot aantal landbouwbedrijven; volgens Agra Europe (2015) mogelijk oplopend tot zo'n 90% van alle bedrijven. Het gaat daarbij vooral om de kleinere en middelgrote veebedrijven en bedrijven in marginale gebieden in met name Schotland en Wales; de grote graan- en tuinbouwbedrijven zijn in staat om zonder inkomenstoelagen het hoofd boven water te houden. Een dergelijk post-Brexit landbouwbeleid in het VK heeft gevolgen voor de dierlijke productie: die zal kleiner worden, en dus zal de vraag naar

---

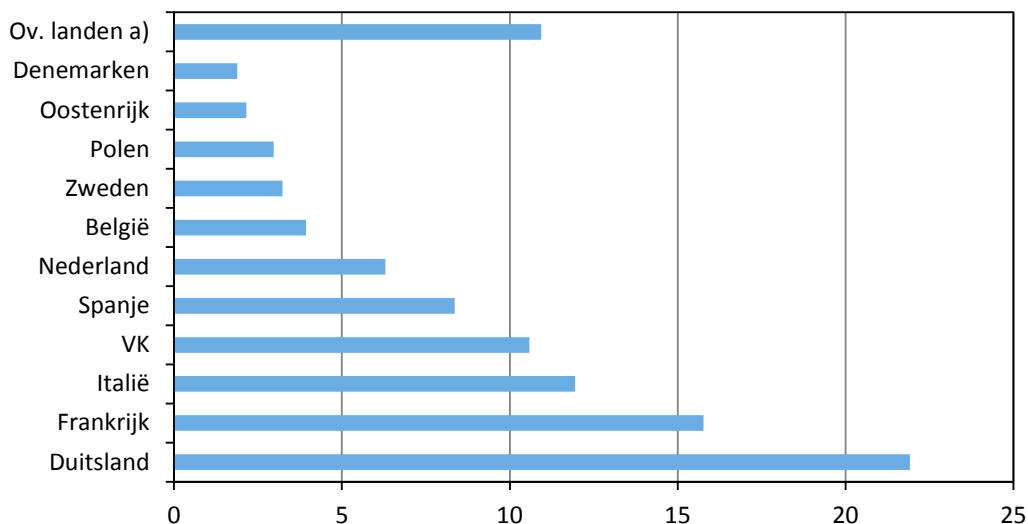
import van dierlijke producten toenemen. De graanproductie zal vermoedelijk wel op peil blijven: de grond van graanbedrijven die worden beëindigd wordt overgenomen door de blijvers.

Invoering EU- wet- en regelgeving

Goederen die naar de EU worden geëxporteerd moeten voldoen aan bepaalde voedselveiligheidseisen en handelsvoorwaarden, zoals kwaliteit, gewicht, verpakking, opslag, transport en herkomst-etikettering. Deze eisen zijn in WTO-verband afgesproken. Handel tussen het VK en de EU in het geval dat het VK een meest begunstigd land is, moet voldoen aan deze eisen. Dat geldt ook als het VK en de EU kiezen voor een vrijhandelszone. Bij zowel een status als meest begunstigd land als in een vrijhandelszone kan het VK haar eigen non-tarifaire maatregelen instellen, bijvoorbeeld op fytosanitair en dierenwelzijnsgebied. Als daardoor de regelgeving in het VK af gaat wijken van de EU-regelgeving, kunnen dergelijke maatregelen leiden tot extra kosten voor de handel. Als de handelsrelatie tussen het VK en de EU echter de vorm zou krijgen volgens het alternatief van de EER, een bilateraal akkoord of een douane-unie, dan moet de handel naast de WTO-eisen ook aan nadere handelsvoorwaarden voldoen, die zijn neergelegd in EU-wet- en regelgeving (Tabel 4.1). Als niet-EU-lid kan het VK dan echter niet meer direct meebeslissen over de inhoud van de handelsvoorwaarden in de Raad of het Europese Parlement, maar kan het er alleen indirect invloed op uitoefenen via werkgroepen, amendementen en protesten (Booth *et al.*, 2015).

4.3 EU-budget

In 2014 bedroeg de afdracht van het VK aan de EU 14 miljard euro, wat overeenkomt met zo'n 11% van het totale EU-budget (Figuur 4.1). Samen met onder meer Duitsland, Frankrijk, Nederland en België is het VK een zogenoemde nettobetaler aan de EU, dat wil zeggen dat hun bijdrage aan de EU groter is dan hun aandeel in de uitgaven van de EU. Door een Brexit gaan de ontvangsten aan eigen middelen van de EU omlaag. Als de EU haar uitgaven op hetzelfde niveau wil handhaven, zullen vanwege de nettobetalingspositie van het VK de bijdragen van de overige lidstaten met ruim 5% omhoog moeten (GC, 2015). Een Brexit betekent ook dat de EU een belangrijke voorstander van het handhaven van budgetdiscipline verliest, waardoor de kans bestaat dat de EU bij een volgend Meerjarig Financieel Kader instemt met een hoger budget en hogere afdrachten door lidstaten. Voor het VK leidt een Brexit tot een besparing aan afdrachten aan de EU, die overeenkomt met zo'n 0,5% van het BNP (GC, 2015). Echter, voor een handelsrelatie tussen de EU en het VK in de vorm van een lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte (EER) zoals Noorwegen of bilaterale akkoorden over toegang tot de interne markt voor specifieke sectoren zoals Zwitserland, moet het VK ook contributie aan de EU betalen. Als die contributie op dezelfde manier als voor Noorwegen zou worden berekend, dan zou de nettobesparing aan afdrachten aan de EU neerkomen op circa 0,45% van het BNP; in het geval van eenzelfde berekening van afdrachten als voor Zwitserland op zo'n 0,25% (GC, 2015). De uitgaven van de EU in het VK komen vooral bij de boeren en inwoners van de armere streken terecht, waarbij de steun per capita in Schotland, Wales en Noord-Ierland hoger is dan in Engeland. Bij een Brexit zal er druk op de Britse regering worden uitgeoefend om deze groepen voor het wegvallen van de EU-steun te compenseren, wat leidt tot een nieuwe kostenpost.

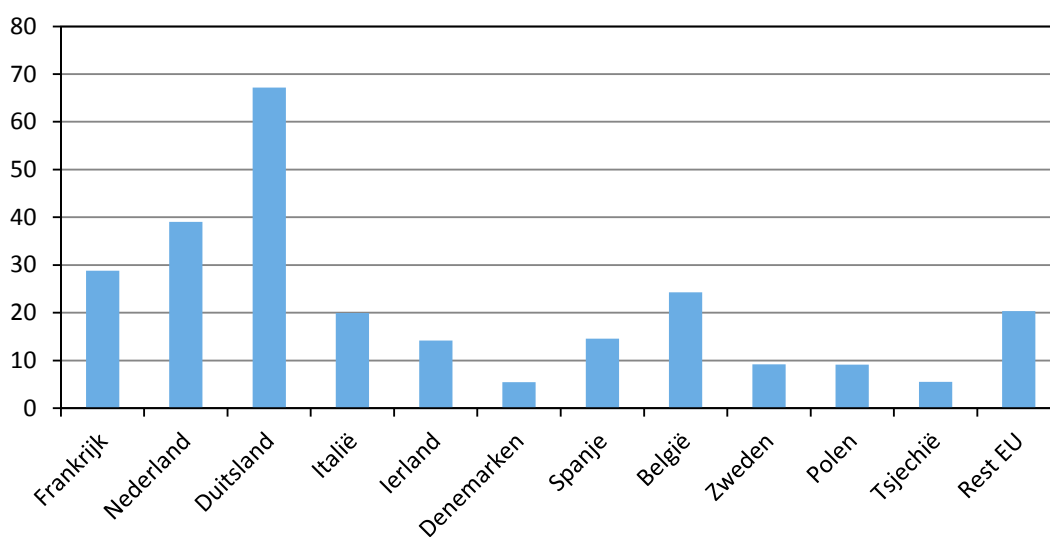

Figuur 4.1 Aandeel van de EU-lidstaten in de eigen middelen van het EU-budget, 2014 (%)
a) De overige lidstaten hebben elk een aandeel van 1% of minder in de eigen middelen van de EU
Bron: EC (2015), bewerking LEI.

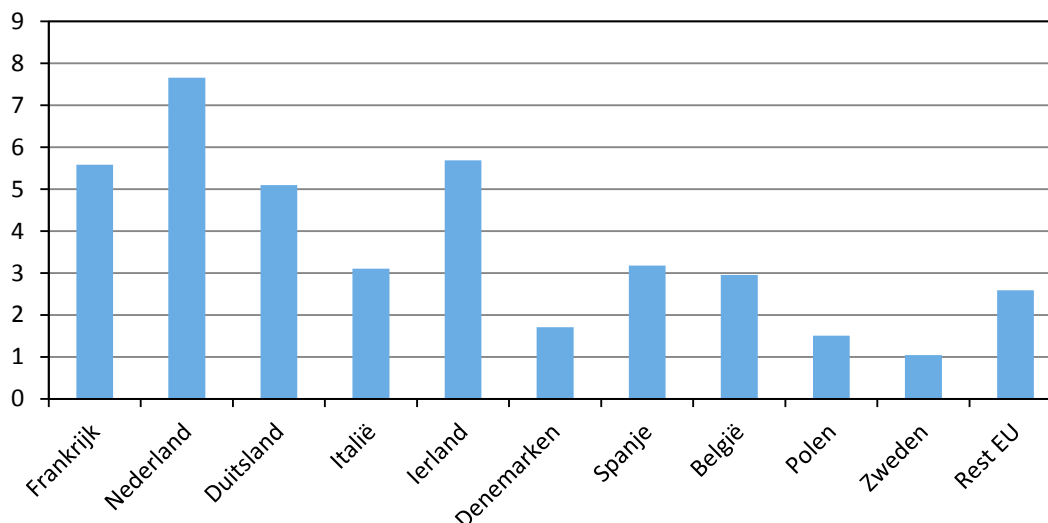
4.4 Handel

Algemeen

Eén tiende van de EU-export komt in het VK terecht, terwijl de helft van de Britse export voor de EU is bestemd. Daarmee is de EU een veel belangrijkere exportmarkt voor het VK dan het VK voor de EU is. Het handelstekort van het VK met de EU is de laatste jaren toegenomen tot 0,6% van het BNP van de EU27 (GC, 2015). Nederland, Frankrijk en Duitsland zijn de grootste exporteurs naar het VK; voor agrarische producten is Ierland ook één van de grootste exporteurs (Figuur 4.2 en Figuur 4.3). Door een Brexit kan de handel tussen het VK en de EU te maken krijgen met handelsbelemmeringen, zoals tarieven en verschillen in standaarden en reguleringen. Zulke belemmeringen hebben een drukkend effect op de handel en leiden tot hogere kosten voor bedrijven en consumenten.

Figuur 4.2 Totale export van de EU-lidstaten naar het VK, 2014 (mld. euro)
Bron: Eurostat, bewerking LEI.

Figuur 4.3 Agrarische export van de EU-lidstaten naar het VK, 2014 (mld. euro)

Bron: Eurostat, bewerking LEI.

Omvang landbouwproductie in het VK zonder GLB en importbehoefte

In paragraaf 4.2 hebben we beredeneerd dat het - gelet op de Britse traditie in het landbouwbeleid en de Britse opstelling tijdens discussies over de aanpassingen van het GLB - aannemelijk is dat het post-Brexit landbouwbeleid in het VK zal bestaan uit weinig of geen directe inkomenstoeslagen voor boeren, maar wel vergoedingen voor dierenwelzijn, voor natuur- en landschapsbeheer of andere diensten die het milieu ten goede komen. In diezelfde paragraaf hebben we geconcludeerd dat een dergelijk beleid zal leiden tot een afname van de dierlijke productie en een stabilisatie van de plantaardige productie. Als de vraag in het VK niet verandert, zou dat betekenen dat de importbehoefte van het VK aan dierlijke producten gaat toenemen (Tabel 4.1).

Omvang agrarische import uit derde landen door het VK

Op dit moment gelden er geen tarieven voor de import van EU-landbouwproducten in het VK. Derde landen die wel met importbelemmeringen te maken hebben, zijn dus in het nadeel bij de EU-importeurs. Na een Brexit moet het VK niet alleen een akkoord over de handelsvoorwaarden met de EU sluiten, maar ook met alle overige landen. Gelet op de traditie van vrije handel in het VK, ligt het voor de hand om te verwachten dat het VK na een Brexit voor de import van landbouwproducten geen of weinig handelstarieven in zal stellen. Dat zou betekenen dat - waar voorheen alleen EU-lidstaten zonder grensbelemmeringen konden importeren - nu alle landen in een situatie van geen of weinig handelstarieven verkeren. Het is dan voor het VK aantrekkelijk om te importeren uit het land dat een bepaald product tegen de laagste prijs aanbiedt. Of dat land Nederland of een ander land is, valt op voorhand niet te zeggen: dat hangt per product van de kostenstructuur per land af. Omdat de prijzen voor landbouwproducten in de EU tegenwoordig dicht in de buurt van de wereldmarktprijzen liggen, is Nederland hier niet per definitie in het nadeel. Dat geldt zeker voor de verse producten die Nederland kan leveren (zoals snijbloemen, groente en fruit, verse zuivel- en vleesproducten) en waarbij Nederland door de nabijheid van de Britse markt en de efficiënte logistieke organisatie snel kan reageren op de marktvraag in het VK.

Omvang Nederlandse agrarische export naar het VK

Op basis van de eventuele tarieven die het VK na een Brexit in gaat stellen voor agrarische producten en de prijsverhouding tussen Nederlandse producten en die uit derde landen kan worden bepaald of Nederlandse exporteurs agrarische producten goedkoper kunnen aanbieden dan concurrenten uit derde landen. Dit zal van product tot product verschillen en kan bovendien variëren op verschillende momenten in het jaar. Daarom is het op voorhand niet te zeggen hoe de omvang van de agrarische export uit Nederland naar het VK na een Brexit zal veranderen. Wel kan worden gesteld dat Nederland door zijn nabijheid en efficiënte logistieke organisatie op het gebied van verse land- en tuinbouwproducten een voordeel kan hebben ten opzichte van ver weggelegen landen.

Omvang agrarische export uit het VK naar Nederland

Na een Brexit krijgt het VK onder een handelsrelatie als meest begunstigd land te maken met de MFN-importtarieven (Tabel 4.2). Voor de belangrijkste exportproducten van het VK naar Nederland - dranken, diverse voedselproducten, rundvlees en bepaalde kaassoorten - variëren die tarieven tussen zo'n 4 en 9% (terwijl er ook specifieke tarieven zullen worden geheven, vooral voor vlees en zuivel; zie Tabel 4.2, noot 1). Doordat de exporten daardoor duurder worden, zal Nederland er minder van importeren. Ook bij een lidmaatschap van de EER of een douane-unie krijgt de Britse export van landbouwproducten te maken met tarieven, die een drukkend effect op de omvang van de agrarische export naar Nederland hebben. In het geval van een bilateraal akkoord of een vrijhandelszone zijn er geen tarieven en kunnen Britse agrarische producten onder dezelfde voorwaarden als nu in Nederland worden geïmporteerd. Daardoor zou de export in principe gelijk kunnen blijven.

4.5 Buitenlandse directe investeringen

Algemeen

Buitenlandse directe investeringen (BDI) zijn investeringen in de productie in een ander land door het opstarten van een bedrijf in dat land of door een lokaal bedrijf over te nemen. Binnen de EU is het VK de grootste ontvanger van BDI. Nederland is verreweg de grootste exporteur van BDI naar het VK (151 mld. pond), gevolgd door Frankrijk (78 mld. pond) en Duitsland, Luxemburg en Spanje (elk zo'n 55 mld. pond) (GC, 2015).

Aantrekkelijkheid het VK voor BDI

Door een Brexit kan het VK een minder aantrekkelijke bestemming van BDI uit andere lidstaten worden doordat de gemeenschappelijke fiscale regeling voor moedermaatschappijen en dochterondernemingen uit verschillende lidstaten (EU-Richtlijn 2015/121), die in vrijstelling van bronbelasting en eliminatie van dubbele belasting voorziet, niet langer van kracht is. Ook voor BDI uit derde landen wordt het VK na een Brexit minder aantrekkelijk doordat de zogenoemde paspoortrechten niet langer zullen gelden voor BDI in het VK (Gill, 2015). Met deze rechten krijgen bedrijven uit derde landen, die een BDI doen in een EU-lidstaat, vrije toegang tot de interne markt. Na een Brexit blijven wel enkele andere aantrekkelijke voordelen van het VK bestaan, zoals de Engelse taal, soepele standaarden, de concentratie van financiële expertise in The City, en een geïntegreerde en goed functionerende kapitaalmarkt. Het is niet uitgesloten dat het VK zal proberen BDI na een Brexit aantrekkelijk te houden door wetgeving op sociaal en fiscaal gebied minder streng te maken dan die van de EU, bijvoorbeeld door een verlaging van de vennootschapsbelasting (Barret *et al.*, 2015). Mogelijk blijft de aantrekkelijkheid van het VK als bestemming van Nederlandse BDI ongewijzigd bij een lidmaatschap van de EER of een bilateraal akkoord, omdat er dan, in tegenstelling tot een status als meest begunstigd land, een douane-unie of een vrijhandelszone, vrij kapitaalverkeer is (Tabel 4.1). Indien na een Brexit geen vrij verkeer is van kapitaal, neemt de aantrekkelijkheid van het VK als bestemming voor BDI af.

Transactiekosten voor Nederlandse BDI naar het VK

Na een Brexit moet het VK zich beraden op de voorwaarden voor inkomende BDI. Als het VK de zuigende werking van de kapitaalmarkt in Londen niet wil belemmeren, zal het opteren voor soepele voorwaarden. Daarnaast vormen BDI een aantrekkelijke kapitaalstroom doordat ze een belangrijke motor achter productiviteitsgroei zijn (Barrett *et al.*, 2015). Ook dat pleit voor niet te hoge barrières voor inkomende BDI. Na een Brexit is er alleen in het geval van een lidmaatschap van de EER of een bilateraal akkoord vrij kapitaalverkeer. In dat geval zouden de transactiekosten voor BDI uit Nederland naar het VK gelijk blijven aan de huidige (Tabel 4.1). Bij een douane-unie worden de transactiekosten voor BDI hoger dan de huidige kosten, terwijl de verandering in de transactiekosten voor Nederlandse BDI naar het VK in een vrijhandelszone of een status van meest begunstigd land afhangt van de voorwaarden voor kapitaalverkeer die het VK en de EU met elkaar overeenkomen.

Voorraad Nederlandse BDI in de V&G-industrie in het VK

BDI worden gemeten als voorraad; mutaties in die voorraad hangen samen met nieuwe investeringen, desinvesteringen, ingehouden winst of geleden verlies op bestaande investeringen, herwaardering (afschrijving) en wisselkoersverschillen (paragraaf 3.3). Nieuwe investeringen kunnen worden

---

gehinderd als na een Brexit wordt gekozen voor een handelsrelatie in de vorm van een meest begunstigd land, douane-unie of een vrijhandelszone, en waarbij geen vrij kapitaalverkeer is. Dan worden de transactiekosten voor BDI hoger, wat een drukkend effect heeft op nieuwe BDI. Nederlandse bedrijven kunnen ook tot een desinvestering besluiten wanneer als gevolg van een Brexit de gemeenschappelijke fiscale regeling voor moedermaatschappijen en dochterondernemingen uit verschillende EU-lidstaten wegvalt. De omvang van winsten, verliezen en afschrijvingen op BDI worden door andere economische krachten bepaald dan door een Brexit. Of de wisselkoers tussen de euro en het Britse pond verandert na een Brexit is een zaak van speculeren. Gelet op het grote handelstekort van het VK met de rest van de wereld zou depreciatie van het Britse pond een manier kunnen zijn om het tekort af te waarderen en de Britse economie te stimuleren doordat Britse export relatief goedkoper wordt (Gill, 2015). Door de onzekerheid rondom de diverse factoren die de ontwikkeling bepalen van nieuwe BDI, desinvesteringen, ingehouden winst of geleden verlies op bestaande investeringen, herwaardering en wisselkoersverschillen en de richting waarin ze bewegen, is het niet mogelijk een beoordeling te geven van de mutatie in de voorraad Nederlandse BDI in het VK.

4.6 Schotland

Meerderheid Schotten wil in de EU blijven

In de meeste peilingen over een Brexit blijkt dat de Schotten meer pro-EU zijn dan de inwoners van de andere 'nations' die samen het VK vormen (House of Commons, 2013; *The Independent*, 2015). Ook in de aanloop naar het Schotse referendum over onafhankelijkheid in 2014 werd de vraag gesteld of Schotland lid zou moeten zijn van de EU. Ruim 60% van de Schotten was daar toen voorstander van (House of Commons, 2013:92). Die positieve houding ten opzichte van de EU zal waarschijnlijk ook domineren in de Schotse agrarische sector omdat de GLB-toeslagen zo'n 75% van het totale agrarisch inkomen uitmaken (RESAS, 2015). Dan gaat het vooral om directe inkomenstoelagen en toeslagen voor 'Less Favoured Areas (LFA)'. Bijna 90% van het Schotse landbouwareaal is geclassificeerd als 'severely disadvantaged LFA', slechts geschikt voor zeer extensieve vormen van veehouderij (met name schapen en rundvee). Op ruim 40% van de landbouwbedrijven zou het inkomen zonder GLB-toeslagen onder de armoedegrens komen. De landbouwinkomens zijn dus sterk afhankelijk van het GLB-budget. In december 2015 maakte de grootste boerenledenorganisatie in Schotland, NFU Scotland, bekend te geloven dat de algemene voordelen voor landbouwbedrijven van EU-lidmaatschap voor het moment zwaarder wegen dan de voordelen van een beëindiging van het lidmaatschap (NFUS, 2015)

Gevolgen Schotse onafhankelijkheid voor Schotse economie onzeker

Als Schotland alsnog besluit zich los te maken uit het VK en als het kiest voor EU-lidmaatschap (Schotland zou mogelijk hiervoor een nieuw proces van EU-lidmaatschap moeten aangaan) veranderen de voorwaarden voor de handelsstromen tussen Nederland en Schotland niet. De omvang van de handelsstromen kan desondanks wel veranderen doordat een Schotse onafhankelijkheid gevolgen zal hebben voor de Schotse economie. Of die economie dan zal groeien of krimpen valt op voorhand niet te zeggen (Bell *et al.*, 2015). Aan de ene kant speelt de verdeling van de gas en olierijkdommen uit de Noordzee een cruciale rol: geografisch gezien zou 85% van het Britse Noordzeegebied - tot 220 zeemijlen uit de kust - tot een onafhankelijk Schotland kunnen gaan behoren. Als Schotland een 'fair share' zou krijgen, zou dat de economie mogelijk de inkomsten opleveren die het land nodig heeft om het huidige welvaartsniveau te kunnen handhaven zonder hulp van de rijkere delen uit de rest van het VK (Bell *et al.*, 2014). Maar dit is onzeker, vanwege de onvoorspelbare toekomstige inkomsten uit olie en gas (zie: <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-34926904>). Aan de andere kant is Schotland sterk verweven met de rest van het VK: zo'n 45% van de handel is gericht op de rest van het VK (Comerfort in Bell *et al.*, 2014). Deze stromen zullen waarschijnlijk afnemen bij een Schotse onafhankelijkheid met negatieve gevolgen voor de Schotse economie.

Gevolgen voor handel tussen Nederland en Schotland

Afhankelijk van welke handelsafspraken de rest van het VK (Wales, Engeland, Noord-Ierland) maakt met de EU, wordt de handel van Schotland met (de rest van) het VK meer of minder beïnvloed. Een

---

Zwitserse variant van een bilateraal handelsakkoord of een vrijhandelsakkoord werpt geen handelsbarrières op tussen het VK en de EU, en zal dan ook de handelsstromen tussen de rest van het VK en Schotland niet doen veranderen. Als een MFN-tarief gaat gelden, of als het VK kiest voor een douane-unie met de EU, wordt de handel tussen Schotland en de rest van het VK wel gehinderd door tarieven. Ook staat het het VK dan vrij om andere dan de EU-standaarden op het gebied van milieu, dierenwelzijn en/of voedselveiligheid te hanteren. In deze gevallen kan Nederland profiteren van het feit dat Schotland wel tot de interne markt behoort, waardoor handels- en andere transactiekosten voor Nederlandse aanbieders lager liggen dan voor Britse aanbieders.

Gevolgen voor BDI

Ook voor Nederlandse investeerders van BDI in Schotland - waaronder op dit moment bedrijven met activiteiten in de pootaardappelen, animal genetics en aquacultuur - zullen de omstandigheden niet of nauwelijks veranderen als een onafhankelijk Schotland kiest voor EU-lidmaatschap. Immers, de voorwaarden lijken hetzelfde te blijven. Wel is een nadeel dat de thuismarkt van Schotland veel kleiner is dan die van het VK, met nog geen 9% van de totale bevolking van het VK, en waarschijnlijk een nog lager aandeel in het Britse Bruto Nationaal Product. Voor die Nederlandse bedrijven die hun keuze voor Schotland mede laten bepalen door de toegang tot de rest van het VK, leidt de afscheiding van het VK tot een minder aantrekkelijke investeringsbestemming van Schotland.

4.7 Gevolgen voor de visserijsector

Een Brexit betekent dat het EU-visserijbeleid niet meer van toepassing zal zijn op de Britse vissersvloot en de Britse territoriale wateren (12 zeemijlen of 22,2 km). Nederlandse vissers hebben nu toegang tot haring in bepaalde geografische gebieden van de Britse 6- tot 12-zeemijlszone (EG 2371/2002)³. Als het VK uit de EU stapt, zal het hoogstwaarschijnlijk het recht op visserij claimen tot maximaal 200 zeemijlen (370,4 km) buiten haar kust (de zogenoemde exclusieve economische zone), waarin zich naar schatting zo'n 70% van de vispopulatie van de EU bevindt (Murray en Broomfield, 2014). Er mag daarom worden verwacht dat een Brexit leidt tot aanzienlijke gevolgen voor de Europese visserijsector.

Nu zijn per lidstaat visquota vastgesteld voor bepaalde vissoorten. Bijna de helft van de Britse visquota wordt door buitenlandse bedrijven, waaronder ook Nederlandse, opgevest. IJmuiden, Scheveningen behoren tot de belangrijkste havens voor het aanlanden van vis door de Engelse visserijvloot (Defra, 2014). In 2014 landde de Britse vloot 52 duizend ton pelagische vis en 70 duizend ton makreel aan in Nederland (MMO, 2014).⁴ Deze aanlandingen in Nederland betreffen vooral aanlandingen van schepen met een Nederlandse (mede)eigenaar.

Een Brexit betekent dat er nieuwe afspraken moeten worden gemaakt over de rechten van Nederlandse (en andere buitenlandse) vissers om in de Noordzee, Het Kanaal en de Atlantische Oceaan rond het VK te mogen vissen. Die afspraken zullen moeten passen in het nieuwe visserijbeleid dat de Britse regering voert na een Brexit. Hoe dat eruit zal zien is nog onbekend, maar de toegang tot de Britse wateren zal naar alle waarschijnlijkheid aanzienlijk minder gemakkelijk zijn dan nu het geval is. Zo kunnen afspraken over (verplichte) aanlanding van vis in het VK - zoals bijvoorbeeld het geval is met Noorwegen - het vissen in Britse wateren minder aantrekkelijk maken omdat dit kan leiden tot extra (logistieke) kosten voor de Nederlandse reder als de bemanning van de aanlandplaats naar Nederland moet reizen. Indien het VK het recht op visserij claimt tot maximaal 200 zeemijlen (370,4 km) buiten haar kust (de zogenoemde exclusieve economische zone), waarin zich naar schatting zo'n 70% van de vispopulatie van de EU bevindt (Murray en Broomfield, 2014), mag worden verwacht dat een Brexit leidt tot aanzienlijke gevolgen voor de Europese visserijsector.

---

³ Bron: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002R2371&from=nl>.

⁴ Uit: Sea Fisheries Statistics 2014, p. 55 en p. 62 respectievelijk. Zie https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/462753/UK_Sea_Fisheries_Statistics_2014_-_online_version.pdf

---

5 Conclusies

De Britse premier Cameron heeft toegezegd voor eind 2017 een referendum te houden om de Britten te vragen of ze lid willen blijven van de EU. Mocht de meerderheid van het Britse volk zich uitspreken voor een Brexit, dan heeft het VK maximaal twee jaar de tijd om met de EU te onderhandelen over de exacte scheidingsvoorwaarden. Gedurende deze onderhandelingsperiode blijft de EU-wet- en regelgeving voor het VK nog van kracht; daarna kunnen er andere voorwaarden gaan gelden voor de relaties tussen de EU en het VK. Een Brexit kan ook gevolgen hebben voor de handelsvoorwaarden tussen het VK en andere, niet-EU-landen. In deze studie hebben we een verkenning gemaakt van de mogelijke effecten van een Brexit voor de omvang van de handel in agrarische producten en buitenlands directe investeringen van de V&G-industrie tussen Nederland en het VK. In dit laatste hoofdstuk zetten we onze bevindingen op een rij.

Handelsvoorwaarden tussen EU en het VK moeten na een Brexit opnieuw worden afgesproken

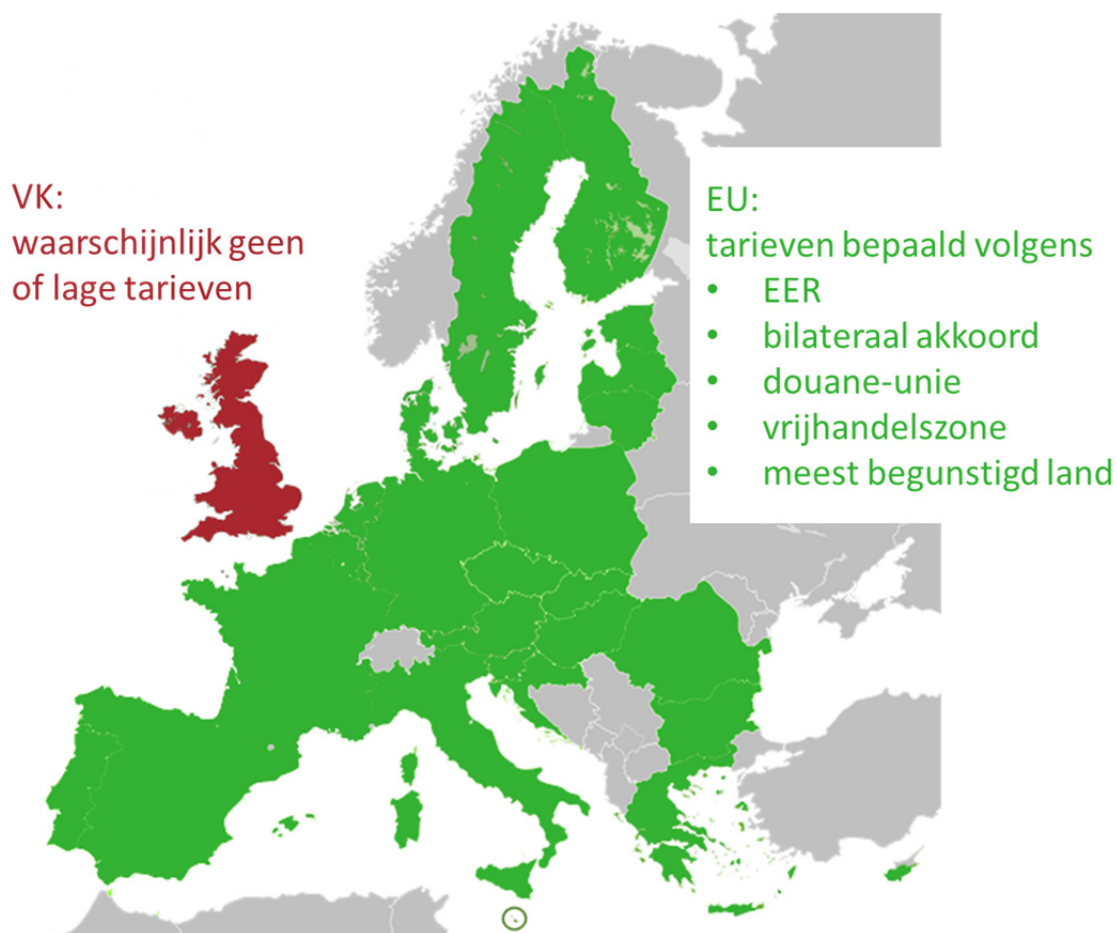
Na een Brexit krijgt het VK de status van een derde land, waar de EU volgens nader af te spreken voorwaarden handel mee kan drijven. Op dit moment heeft de EU vijf alternatieve handelsrelaties met ontwikkelde derde landen:

1. een lidmaatschap van de Europese Economische Ruimte (EER)
2. bilaterale handelsakkoorden zoals tussen de EU en Zwitserland
3. een douane-unie zoals tussen de EU en Turkije
4. een vrijhandelszone of
5. een status als meest begunstigd land. Na een Brexit moet het VK ook haar eigen voorwaarden voor de handel met andere, niet-EU-landen bepalen. Gelet op de liberale handelstraditie van het VK zullen die tarieven gering of nihil zijn.

Op basis van de vijf alternatieven van de EU en de gekozen tarieven in het VK zullen de EU en het VK proberen overeenstemming te bereiken over de voorwaarden voor een nieuwe handelsrelatie (Figuur 5.1).

Handel kan zich al aanpassen tijdens onderhandelingsperiode over nieuwe voorwaarden

Verwacht mag worden dat de onderhandelingen over nieuwe handelsvoorwaarden enige tijd in beslag zullen nemen. Er volgt dus een onzekere periode zodra besloten is uit de EU te treden, omdat er nog geen duidelijkheid is over de nieuwe relatie die het VK aangaat met de EU en met andere derde landen. Door die onduidelijkheid kunnen investeringsplannen worden uitgesteld en ook de handel kan er door worden geschaad, omdat bedrijven op zoek gaan naar andere markten waar wel duidelijk is wat de handelscondities zijn.

Figuur 5.1 Opties voor EU-importtarieven in handel met VK, en van importtarieven van VK met derde landen (buiten EU), na een Brexit

Omvang Britse export van landbouwproducten en BDI naar Nederland blijft gelijk in het geval van een bilateraal akkoord of vrijhandelszone

Als EU-lid heeft het VK nu toegang tot de interne markt, waar vrij verkeer is van goederen, diensten, kapitaal en personen. Als het VK na een Brexit een bilateraal akkoord volgens Zwitserse leest zou sluiten, dan blijft er vrij verkeer van agrarische producten en kapitaal bestaan (Tabel 5.1). In dat geval zou de omvang van de uitvoer van agrarische producten en BDI van het VK naar de EU en Nederland gelijk kunnen blijven. Datzelfde geldt ook als de EU en het VK een vrijhandelszone overeenkomen, en daarbij besluiten tot vrij verkeer van agrarische producten en kapitaal. Als het VK een status van meest begunstigd land krijgt, lid wordt van de EER of een douane-unie met de EU sluit, ontstaan door tarieven voor de handel in agrarische producten en/of BDI extra kosten voor de Britse export naar de EU en Nederland vergeleken met de huidige situatie. Dat heeft een drukkend effect op de omvang van de Britse export.

Tabel 5.1

Vrije handel voor agrarische producten en kapitaal

Handelsalternatief	Vrije handel in agrarische producten	Vrij verkeer van kapitaal
Meest begunstigd land (MFN)	nee	nee
Lidmaatschap EER (zoals Noorwegen)	nee	ja
Bilaterale akkoorden (zoals Zwitserland)	ja	ja
Douane-unie (zoals Turkije)	nee	nee
Vrijhandelszone	kan	kan

Afhankelijk van de prijs van Nederlandse producten ten opzichte van derde landen kan de export van Nederlandse landbouwproducten naar het VK groter/kleiner worden of gelijk blijven

Nederlandse exporteurs van landbouwproducten en BDI hebben nu zonder handelsbelemmeringen toegang tot de Britse markt. Derde landen die wel met importbelemmeringen te maken hebben, zijn dus in het nadeel bij de EU-exporteurs. Na een Brexit moet het VK niet alleen een akkoord over de handelsvoorwaarden met de EU sluiten, maar ook met alle overige landen. Gelet op de traditie van vrije handel in het VK, ligt het voor de hand om te verwachten dat het VK na een Brexit voor de import van landbouwproducten geen of weinig handelstarieven in zal stellen. Dat zou betekenen dat - waar voorheen alleen EU-lidstaten zonder grensbelemmeringen konden importeren - nu alle landen in een situatie van geen of weinig handelstarieven verkeren. Het is dan voor het VK aantrekkelijk om te importeren uit het land dat een bepaald product tegen de laagste prijs aanbiedt. Of dat land Nederland of een ander land is valt op voorhand niet te zeggen: dat hangt per product van de kostenstructuur per land af en kan bovendien variëren op verschillende momenten in het jaar. Hierdoor valt niet aan te geven hoe de omvang van de agrarische export uit Nederland naar het VK na een Brexit zal veranderen. Omdat de prijzen voor landbouwproducten in de EU tegenwoordig dicht in de buurt van de wereldmarktprijzen liggen, hoeft Nederland hier niet per definitie in het nadeel te zijn. Dat geldt zeker voor de verse producten, die Nederland kan leveren (zoals snijbloemen, groente en fruit, verse zuivel en vleesproducten) en waarbij Nederland door de nabijheid van de Britse markt en de efficiënte logistieke organisatie snel kan reageren op de marktvraag in het VK.

Omdat voorraad Nederlandse BDI in de V&G-industrie in het VK ook door andere factoren dan een Brexit wordt beïnvloed, zijn mutaties na een Brexit niet te bepalen

BDI worden gemeten als voorraad; mutaties in die voorraad hangen samen met nieuwe investeringen, desinvesteringen, ingehouden winst of geleden verlies op bestaande investeringen, herwaardering (afschrijving) en wisselkoersverschillen. Na een Brexit kunnen in het geval er voor een handelsrelatie in de vorm van een meest begunstigd land, douane-unie of een vrijhandelszone wordt gekozen mogelijk hogere transactiekosten voor BDI ontstaan, wat een drukkend effect heeft op nieuwe BDI. Nederlandse bedrijven kunnen ook tot een desinvestering besluiten door het wegvallen van de gemeenschappelijke fiscale regeling voor moedermaatschappijen en dochterondernemingen uit verschillende EU-lidstaten. Aan de andere kant heeft de goed ontwikkelde kapitaalmarkt een zuigende werking op kapitaal en kan het VK besluiten tot aantrekkelijke fiscale regelgeving, bijvoorbeeld op het gebied van vennootschapsbelasting, waardoor BDI aantrekkelijker worden. De omvang van winsten, verliezen, afschrijvingen op BDI en wisselkoersverschillen worden echter door andere economische krachten bepaald dan door een Brexit. Door de onzekerheid rondom de diverse factoren die de ontwikkeling bepalen van nieuwe BDI, desinvesteringen, ingehouden winst of geleden verlies op bestaande investeringen, herwaardering en wisselkoersverschillen en de richting waarin ze bewegen, is het niet mogelijk een beoordeling te geven van de mutatie in de voorraad Nederlandse BDI in het VK.

Als Schotland zich na een Brexit los zou maken van het VK kan handel tussen Schotland en Nederland iets toenemen

In het geval van een Brexit waarbij Schotland alsnog besluit zich los te maken uit het VK en lid te blijven van de EU veranderen de voorwaarden voor de handelsstromen tussen Nederland en Schotland niet. Handelsstromen kunnen desondanks wel veranderen doordat een Schotse onafhankelijkheid gevolgen zal hebben voor de Schotse economie. De Schotse economie zou kunnen profiteren van een groter aandeel in de gas- en olierijkdommen uit de Noordzee, maar is door middel van handel ook sterk verweven met de rest van het VK. Die handel zal waarschijnlijk afnemen met negatieve gevolgen voor de Schotse economie. Wel kunnen Nederlandse exporteurs door het wegvallen van een deel van de handel tussen Schotland en de rest van het VK mogelijk meer kansen op de Schotse markt krijgen.

Brexit kan toegang van de Nederlandse visserijsector tot de Britse wateren bemoeilijken

Een Brexit betekent dat er nieuwe afspraken gemaakt moeten worden over de rechten van Nederlandse (en andere buitenlandse) vissers om in de Noordzee, Het Kanaal en de Atlantische Oceaan rond het VK te mogen vissen. Die afspraken zullen moeten passen in het nieuwe visserijbeleid dat de Britse regering voert na een Brexit. Hoe dat eruit zal zien, is nog onbekend, maar de toegang tot de Britse wateren zal naar alle waarschijnlijkheid aanzienlijk minder gemakkelijk zijn dan nu het geval is. Het VK zal hoogstwaarschijnlijk het recht op visserij claimen tot maximaal 200 zeemijlen buiten zijn kust (de zogenoemde exclusieve economische zone). Er mag worden daarom verwacht dat een Brexit leidt tot aanzienlijke gevolgen voor de Europese visserijsector.

Literatuur en websites

- Agra Europe (2015). 'Analysis: The CAP and its role in the UK's "Brexit" debate'. In: *Agra Europe Weekly*, 11 november.
- Barrett, A., A. Bergin, J. FitzGerald, D. Lambert, D. McCoy, E. Morgenroth, I. Siedschlag en Z. Studnicka (2015). *Scoping the Possible Economic Implications of Brexit on Ireland; Dublin*. Research Series Number 48. The Economic and Social Research Institute.
- Bell, D., D. Eiser en K. Beckmann (eds.) (2014). *Economic consequences of Scottish independence*. Hamburg, Helmut Schmidt University.
- Booth, S., C. Howarth, M. Persson, R. Ruparel en P. Swidlicki (2015). *What if...? The Consequences, challenges & opportunities facing Britain outside EU*. Open Europe Report 03/2015. Londen.
- Business for Britain (2015). *Change, or go; How Britain would gain influence and prosper outside an unreformed EU*; Via website: <http://forbritain.org/cogwholebook.pdf>
- Defra (2014). *Pelagic landing obligation in England*. https://consult.defra.gov.uk/fisheries/pelagic-landing-obligation-in-england/supporting_documents
- DNB (De Nederlandsche Bank) (2011). 'Nederland wereldwijd koploper directe investeringen'. In: *DNBulletin*, 9 augustus 2011; Via website: <http://www.dnb.nl/nieuws/dnbulletin/dnb245424.jsp?thema=Statistiek>
- DNB (2015). 'Betalingsbalans en extern vermogen'; Via website: <http://www.dnb.nl/statistiek/statistieken-dnb/betalingsbalans-en-extern-vermogen/>
- European Commission (EC) (2014a). 'Countries and regions: Norway'; Brussel, Directoraat-Generaal voor Handel; Via website: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/norway/>
- EC (2014b). 'Countries and regions: Switzerland'; Brussel, Directoraat-Generaal voor Handel; Via website: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/switzerland/>
- EC (2014c). 'Countries and regions: Turkey'; Brussel, Directoraat-Generaal voor Handel; Via website: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey/>
- EC (2015). 'Eigen middelen van de EU 2000-2014'; Via website: <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/2014/Internet%20tables%202000-2014.xls>
- Gill, F. (2015). 'Brexit risk for the UK and its financial services sector: It's complicated'. In: *RatingsDirect*, June 23.
- Global Council (GC) (2015). 'Brexit: the impact on the UK and the EU'; Londen.
- House of Commons (2013). 'Leaving the EU'. Research report 13/42; Londen.
- Independent (2015). 'EU referendum: Majority of UK public wants "Brexit", poll reveals'. In: *The Independent* 23 november.

-
- Klink, R. (2014). *Handelsactiviteiten Nederlandse Agrocomplex in het Verenigd Koninkrijk; Markttrends en ontwikkelingen op sectorniveau*; Londen, Landbouwfederatie Nederlandse Ambassade Londen.
- Mansfield, I. (2015). 'A blueprint of Britain: openness not isolation'; Via website:
http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/Brexit%20Entry%20170_final_bio_web.pdf
- Murray, I. en R. Broomfield (2014). *Cutting the Gordian Knot: A road map for British exit from the European Union*; Londen, Institute of Economic Affairs (IEA).
- National Farmers Union (NFU) (2015). EU Referendum; UK farming's relationship with the EU; Via website: <https://www.nfonline.com/697-15tl-eu-report-digital4/>
- NFUS (2015). <http://www.nfus.org.uk/news/2015/december/nfus-states-eu-membership-position-evidence-session>
- OECD Trade in Value added database. Via website:
<http://www.oecd.org/sti/ind/measuringtradeinvalue-addedanoecd-wtojointinitiative.htm>
- RESAS (Rural and Environment Science and Analytical Services division) (2015) *Economic Report on Scottish Agriculture* (ERSA); Edinburgh.
- The Economist* (2015). 'The reluctant European'. In: *The Economist*, 17 oktober.
- Tracy, M. (1989). *Government and agriculture in Western Europe 1880-1988*; Hempstead.
- Van Berkum, S. (2015). *Global integration of Dutch value chains in the agrifood sector; An application of the OECD trade in value added (TiVa) database*. Interne memo (niet gepubliceerd); Den Haag, LEI Wageningen UR.

Bijlage 1 Nederlandse export naar en Nederlandse import uit het VK van agrarische producten, 2014

	Export (€ mln.)	Import (€ mln.)	% totale export naar het VK	% totale import uit het VK	% totale wereld export	% totale wereld import
01 - Levende dieren	28.259	34.153	0,3	1,6	1,4	3,6
02 - Vlees	1.315.006	250.946	15,8	11,5	16,2	6,5
03 - Vis	200.457	114.897	2,4	5,2	6,9	4,9
04 - Zuivel en eieren	272.126	181.264	3,3	8,3	3,5	5,2
05 - Dierlijke producten neg a)	18.010	44.554	0,2	2,0	3,5	11,2
06 - Sierteelt	1.110.291	21.136	13,4	1,0	13,4	1,3
07 - Groente	850.959	37.227	10,2	1,7	14,7	1,8
08 - Fruit en noten	393.672	71.894	4,7	3,3	8,5	1,4
09 - Koffie, thee enzovoort	70.676	18.115	0,9	0,8	8,4	1,4
10 - Granen	33.463	58.866	0,4	2,7	5,4	2,4
11 - Producten van maalderij	34.196	22.301	0,4	1,0	5,1	3,4
12 - Oliehoudende gewassen	117.810	52.967	1,4	2,4	4,5	1,5
13 - Lakken, gom enzovoort	4.964	1.596	0,1	0,1	5,7	1,2
14 - Plantaardige materialen neg a)	4.600	70	0,1	0,0	21,5	0,2
15 - Olie en vetten	227.928	133.968	2,7	6,1	5,5	3,1
16 - Vlees-/visproducten	231.914	81.444	2,8	3,7	15,7	5,4
17 - Suiker en zoetwaren	138.008	49.343	1,7	2,3	9,6	5,3
18 - Cacao en -producten	358.067	80.595	4,3	3,7	8,3	2,5
19 - Graan/bakkerijproducten	316.874	75.273	3,8	3,4	7,9	4,7
20 - Groente en fruitproducten	575.498	57.999	6,9	2,6	13,8	2,2
21 - Diverse eetbare preparaten	573.509	248.529	6,9	11,3	14,6	13,5
22 - Dranken	578.984	326.657	7,0	14,9	13,4	10,6
23 - Residuen voedselindustrie, veevoer	545.444	94.640	6,6	4,3	10,6	2,5
24 - Tabak	113.283	32.746	1,4	1,5	3,9	3,1
29 - Organisch chemicaliën	11.197	119	0,1	0,0	12,7	0,3
33 - Essentiële olien (parfumerie enzovoort)	21.720	16.293	0,3	0,7	4,5	4,6
35 - Eiwithoudende stoffen, enzymen	81.239	4.148	1,0	0,2	6,9	1,0
38 - Diverse chemische producten	38.562	46.278	0,5	2,1	5,5	5,2
40 - Rubber enzovoort	68	10.361	0,0	0,5	0,1	10,1
41 - Huiden, vellen, leer	2.259	4.770	0,0	0,2	0,8	3,6
43 - Pelterijen, bontwerk	2.498	4	0,0	0,0	2,3	0,0
44 - Hout enzovoort	35.538	18.077	0,4	0,8	9,8	2,1
45 - Kurk enzovoort	1	17	0,0	0,0	1,5	0,8
50 - Zijde			0,0	0,0	0,0	0,0
51 - Wol enzovoort	517	2	0,0	0,0	5,7	0,0
52 - Katoen	101	87	0,0	0,0	1,7	0,3
53 - Andere plantaardige textielvezels	46	1	0,0	0,0	0,5	0,0
Totaal	8.307.744	2.191.337	100,0	100,0	9,9	4,0

a) neg = niet elders gespecificeerd.

Bron: Eurostat, COMEXT.

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E publicatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

Report
LEI 2016-011

LEI Wageningen UR is een onafhankelijk, internationaal toonaangevend, sociaaleconomisch onderzoeksinstituut. De unieke data, modellen en kennis van het LEI bieden opdrachtgevers op vernieuwende wijze inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming, en dragen uiteindelijk bij aan een duurzamere wereld. Het LEI maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E publicatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

REPORT
LEI 2016-011
ISBN 978-90-8615-733-4

LEI Wageningen UR is een onafhankelijk, internationaal toonaangevend, sociaaleconomisch onderzoeksinstituut. De unieke data, modellen en kennis van het LEI bieden opdrachtgevers op vernieuwende wijze inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming, en dragen uiteindelijk bij aan een duurzamere wereld. Het LEI maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation van de Social Sciences Group.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.